

Національний університет «Запорізька політехніка»
Факультет соціальних наук
Кафедра журналістики

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи магістра

на тему: «Діяльність фактчекінгових проєктів у контексті підвищення рівня медіаграмотності в Україні під час повномасштабної війни»

Виконала: студентка II курсу, групи СНз-314м
Спеціальності 061 «Журналістика»
(шифр і назва спеціальності)

Топольник Юліана Василівна
(прізвище та ініціали)

Керівник: к.філол.н., доц. Тонкіх І.Ю.
(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.соц.ком., доц. Белькова С.В.
(прізвище та ініціали)

НУ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Факультет соціальних наук
Кафедра журналістики
Освітній ступінь магістр
Спеціальність: 061 «Журналістика»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри [підпис]
Ступаківська Л. І.
«29» 11 08 2025 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу магістра студентки групи СНз-314м

Топольник Юліани Василівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Діяльність фактчекінгових проєктів у контексті підвищення рівня медіаграмотності в Україні під час повномасштабної війни»
керівник роботи к.ф.н., доц. Тонкіх І.Ю.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджена наказом НУ «Запорізька політехніка» від «28» 08
2025 року № 372
2. Строк подання студентом роботи 15.11.2025
3. Вихідні дані для роботи: праці таких науковців як О. Волошина, О. Гороховський, К. Горська, Л. Грейвс, Д. Гуцуляк, Д. Кисленко, С. Куцепал, В. Надурак, М. Наумова, К. Сільверман, Л. Сісіна, Н. Степанова, В. Шевченко та ін.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які належить розробити):
 1. Концептуальні засади фактчекінгу та медіаграмотності.
 - 1.1. Медіаграмотність: підходи до визначення поняття та його основні складові.
 - 1.2. Сутність, завдання та принципи фактчекінгу.
 2. Фактчекінгові проєкти: світовий та український досвід.
 - 2.1. Історія розвитку фактчекінгу та його зарубіжні моделі.
 - 2.2. Становлення та еволюція фактчекінгу в Україні.
 3. Специфіка діяльності українських фактчекінгових проєктів під час війни.
 - 3.1. Державна стратегія розвитку медіаграмотності в Україні.
 - 3.2. Кейс-стаді: досвід проєктів «StopFake», «VoxCheck» та «Гвара Медіа».

5. Перелік графічного матеріалу: _____

6. Консультування розділів роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	завдання видав		Завдання прийня	
		Підпис	дата	Підпис	дата
Вступ	Тонкіх І. Ю.		27.10.24		27.10.24
1	Тонкіх І. Ю.		11.03.25		11.03.25
2	Тонкіх І. Ю.		12.05.25		12.05.25
3	Тонкіх І. Ю.		09.06.25		09.06.25
Висновки	Тонкіх І. Ю.		06.10.25		06.10.25

7. Дата видачі завдання: «06» жовтня 2024 року.

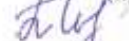
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір и систематизація матеріалу	жовтень 2024	
2	Аналіз журналістичнознавчого матеріалу	листопад 2024	
3	Написання вступу	грудень 2024	
4	Написання розділу 1	березень 2025	
5	Написання розділу 2	травень 2025	
6	Написання розділу 3	липень 2025	
7	Написання висновків	жовтень 2025	
8	Оформлення роботи	листопад 2025	
9	Захист роботи	грудень 2025	

Студент Топольник Ю.В.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи Тонкіх І.Ю.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Текст магістерської роботи «Діяльність фактчекінгових проєктів у контексті підвищення рівня медіаграмотності в Україні під час повномасштабної війни» становить 92 сторінки. Для виконання дослідження опрацьовано 100 джерела.

Об’єкт дослідження – українські фактчекінгові проєкти, які входять до міжнародної мережі IFCN під час повномасштабного вторгнення, а саме «StopFake», «VoxCheck», «Гвара Медіа».

Предмет дослідження – механізми, методи та особливості діяльності фактчекінгових проєктів, спрямованих на підвищення рівня медіаграмотності населення України в умовах повномасштабної війни.

Мета роботи: визначити специфіку діяльності українських фактчекінгових проєктів, які входять до міжнародної мережі IFCN, у контексті підвищення рівня медіаграмотності в Україні під час повномасштабної війни.

Реалізація мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- розглянути підходи до визначення поняття «медіаграмотність» та його основні складові;
- визначити сутність, завдання та принципи фактчекінгу;
- розглянути історію розвитку фактчекінгу та його зарубіжні моделі;
- охарактеризувати становлення та еволюцію фактчекінгу в Україні;
- проаналізувати державну стратегію розвитку медіаграмотності в Україні;
- визначити специфіку діяльності українських фактчекінгових проєктів «StopFake», «VoxCheck», «Гвара Медіа» в контексті підвищення рівня медіаграмотності під час повномасштабної війни.

Методологічну й теоретичну основу роботи становлять праці таких науковців, як О. Литвиненко, Г. В. Марченко, С. Куцепал, О. Курбан, Л. Сісіна, О. Гарматій, Ю. Горбань, О. Олійник, Д. Гуцуляк, В. Е. Шевченко,

К. Сільверман, О. Гороховський та інші.

Методи дослідження: методи аналізу й синтезу, спостереження, проблемно-тематичний аналіз, контент-аналіз, метод типології та класифікації.

Наукова новизна роботи полягає у системному дослідженні специфіки діяльності українських фактчекінгових проєктів як активних суб'єктів інформаційного спротиву під час повномасштабної війни через здійснення комплексного емпіричного дослідження для встановлення взаємозв'язку між діяльністю фактчекерів і формуванням навичок медіаграмотності в української аудиторії.

Сфера застосування: матеріали кваліфікаційної роботи магістра можуть бути використані під час подальших наукових розробок, при підготовці лекційних та практичних занять із курсів «Медійна та інформаційна грамотність», «Медіакультура», «Журналістика в умовах війни».

**МЕДІАГРАМОТНІСТЬ, ФАКТЧЕКІНГ, ЦИФРОВА ГІГІЄНА,
ВЕРИФІКАЦІЯ, ДЕЗІНФОРМАЦІЯ, ФЕЙК, МАНІПУЛЯЦІЯ,
МІСІНФОРМАЦІЯ**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФАКТЧЕКІНГУ ТА МЕДІАГРАМОТНОСТІ.....	11
1.1. Медіаграмотність: підходи до визначення поняття та його основні складові.....	11
1.2. Сутність, завдання та принципи фактчекінгу.....	22
РОЗДІЛ 2. ФАКТЧЕКІНГОВІ ПРОЄКТИ: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД.....	39
2.1. Історія розвитку фактчекінгу та його зарубіжні моделі.....	39
2.2. Становлення та еволюція фактчекінгу в Україні.....	48
РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ФАКТЧЕКІНГОВИХ ПРОЄКТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	57
3.1. Державна стратегія розвитку медіаграмотності в Україні.....	57
3.2. Кейс-стаді: досвід проєктів «StopFake», «VoxCheck» та «Гвара Медіа»...	61
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	93

ВСТУП

Стрімке поширення інформації у сучасному світі набуло безпрецедентних масштабів, внаслідок чого поняття медіаграмотності та фактчекінгу вийшли за межі академічного обговорення і трансформувалися у критично важливі навички для забезпечення стійкості суспільства. Особливо гостро ця проблематика постала в умовах повномасштабної війни в Україні, де інформаційний простір став невід’ємною частиною бойових дій.

В умовах військової агресії медіаграмотність набула статусу одного з ключових елементів національної стійкості. Здатність громадян критично оцінювати інформацію допомагає не піддаватися емоційним маніпуляціям, уникати поширення неправдивих даних та запобігати панічним настроям. Водночас, вміння перевіряти факти та джерела інформації є життєво необхідним для особистої безпеки, мінімізуючи ризики шахрайства, фінансових афер та інших загроз у мережі.

Фактчекінгові проєкти відіграють роль критичного інструменту, який забезпечує прямий захист суспільства від зовнішніх інформаційних загроз, сприяє формуванню практичних навичок верифікації та підтримує стійкість суспільства. З огляду на це, вивчення діяльності фактчекінгових проєктів у контексті підвищення рівня медіаграмотності в Україні є надзвичайно **актуальним** завданням для осмислення сучасних реалій.

Метою роботи є визначення специфіки діяльності українських фактчекінгових проєктів, які входять до міжнародної мережі IFCN, у контексті підвищення рівня медіаграмотності в Україні під час повномасштабної війни.

Реалізація мети передбачає розв’язання наступних **завдань**:

- розглянути підходи до визначення поняття «медіаграмотність» та його основні складові;
- визначити сутність, завдання та принципи фактчекінгу;
- розглянути історію розвитку фактчекінгу та його зарубіжні моделі;
- охарактеризувати становлення та еволюцію фактчекінгу в Україні;

- проаналізувати державну стратегію розвитку медіаграмотності в Україні;
- визначити специфіку діяльності українських фактчекінгових проєктів «StopFake», «VoxCheck», «Гвара Медіа» в контексті підвищення рівня медіаграмотності під час повномасштабної війни.

Об'єкт дослідження – українські фактчекінгові проєкти, які входять до міжнародної мережі IFCN під час повномасштабного вторгнення, а саме «StopFake», «VoxCheck», «Гвара Медіа».

Предмет дослідження – механізми, методи та особливості діяльності фактчекінгових проєктів, спрямованих на підвищення рівня медіаграмотності населення України в умовах повномасштабної війни.

Для досягнення поставленої мети в роботі застосовувалися такі **методи дослідження**: методи аналізу й синтезу для вивчення та узагальнення наукових джерел, визначення ключових понять та їх взаємозв'язків, а також для формування цілісної теоретичної концепції медіаграмотності та фактчекінгу; теоретичний аналіз для вивчення та систематизації існуючих наукових підходів, концепцій і моделей медіаграмотності, фактчекінгу та боротьби з дезінформацією; спостереження, проблемно-тематичний аналіз, контент-аналіз – для розгляду результатів діяльності фактчекінгових проєктів; метод типології та класифікації – для ідентифікації видів і методів боротьби з дезінформацією.

Методологічна й теоретична основа роботи: дослідження, присвячені концептуально-теоретичним засадам медіаграмотності: О. Волошина [8], Г. Марченко [35], К. Горська [16], Т. Сокол [56], В. Плющ [47], М. Наумова [42]; фактчекінгу та верифікації контенту: К. Сільверман [45], Л. Сісіна [55], Л. Яценко [75], В. Шевченко [25], Д. Гуцуляк [18], Л. Грейвс [90], О. Гороховський [15], [70], протидії дезінформації в умовах війни: О. Литвиненко [33], М. Требін [64], Ю. Горбань [13], О. Олійник [17], К. Кузьменкова [29]; а також критичному мисленню: О. Гарматій [10],

Д. Кисленко [27], В. Надурак [41], Н. Степанова [60], С. Куцепал [31], Л. Курбан, Л [30].

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі та систематизації діяльності українських фактчекінгових проєктів, що увійшли до мережі IFCN («StopFake», «VoxCheck», «Гвара Медіа»), у контексті їхнього прямого та опосередкованого впливу на підвищення рівня медіаграмотності українського суспільства в умовах повномасштабної військової агресії (2022–2025 роки). Здійснено порівняльний аналіз механізмів реалізації освітньої функції трьох ключових фактчекінгових проєктів «StopFake», «VoxCheck», «Гвара Медіа»), виявлено спільні стратегічні тренди (перехід до пребанкінгу, експертний вплив) та унікальну спеціалізацію кожного проєкту в період 2022–2025 років. Запропоновано поділ впливу фактчекінгових проєктів на підвищення медіаграмотності на прямий (через тренінги, стажування, освітні мережі) та опосередкований (через публічне розвінчування міфів, створення аналітичних баз, експертний вплив). Окреслено роль інноваційних цифрових інструментів (чат-бот «Перевірка», адаптація контенту для TikTok) як ефективного механізму залучення молодіжної та регіональної аудиторії до процесів самонавчання та самоверифікації.

Теоретичне значення роботи: матеріали кваліфікаційної роботи магістра можуть бути використані під час подальших наукових розробок, пов'язаних із вивченням фактчекінгу.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані в роботі результати мають практичне значення для підвищення інформаційної стійкості українського суспільства в умовах гібридної війни, а також можуть бути використані у сфері медіаосвіти та журналістики та при підготовці лекційних та практичних занять із курсів «Медійна та інформаційна грамотність», «Медіакультура», «Журналістика в умовах війни». Класифікація прямого та опосередкованого впливу фактчекінгових проєктів може бути основою для створення практичних методичних рекомендацій для викладачів, медіатренерів та волонтерів, які проводять антифейкові тренінги

(зокрема, для роботи з уразливими групами, як-от проєкт «Ба та Ді проти брехні» від «VoxCheck»).

Апробація результатів роботи. Основні положення і результати роботи доповідалися й обговорювалися на конференціях: Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Регіональна журналістика в Україні: історія, реалії, виклики, перспективи», 17-18 жовтня 2024 р. – Полтава: Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка, 2024; Всеукраїнська наукова конференція «Література й історія» (14–15 листопада 2024 року). – Запоріжжя: ЗНУ, 2024; VI Всеукраїнська науково-практична конференція «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі», 15 жовтня 2025 р. – Запоріжжя: Національний університет «Запорізька політехніка», 2025.

Публікації. За результатами наукових досліджень було надруковано тези доповіді:

Топольник Ю.В., Тонкіх І.Ю. Специфіка протидії пропаганді та маніпуляціям (на прикладі «Гвара Медіа»). *Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі» (м. Запоріжжя, 15 жовтня 2025 р.)* / редкол.: В.Л. Погребна, Н.В. Островська, Т.О. Серга, С.С. Щербина, В.О. Коваль та ін. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2025. С. 346-351.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи – 92 сторінки. Список використаної літератури містить 100 найменування.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФАКТЧЕКІНГУ ТА МЕДІАГРАМОТНОСТІ

1.1. Медіаграмотність: підходи до визначення поняття та його основні складові

Наше сьогодні неможливо уявити без стрімкого розвитку цифрових технологій. Так, у смартфоні ми маємо доступ до інформації, спілкування, розваг та сервісів, які ще кілька десятиліть тому були б фантастикою. Мобільні застосунки дозволяють нам зберігати найважливіші документи та особисті дані, керувати банківськими рахунками, замовляти державні послуги, їжу та будь-які товари, відстежувати маршрут громадського транспорту, контролювати стан здоров'я та багато іншого. Разом з цифровими технологіями еволюціонувала і медіаграмотність, розвинувшись від простого набору навичок до фундаментальної компетенції, що є важливим компонентом національної та особистої інформаційної безпеки.

О. Литвиненко зауважує, що Україна ще на початку 2014 року зіткнулася з гібридною війною з боку Російської Федерації: «Усі методи й засоби такої інтервенції у наукових, експертних, політичних та навіть суспільних колах знайшли своє відображення у визначенні цієї неоголошеної війни «гібридною». Головна особливість гібридної війни полягає в тому, що опонент вдаватиметься до застосування одночасно широкого спектра інструментів і засобів боротьби» [33, с. 259].

Зараз, у 2025 році, ми можемо наочно спостерігати, що гібридна війна переросла у фазу повномасштабної військової агресії, при цьому інформаційний фронт не тільки не зник, а й максимально інтегрувався з військовими діями. Це означає, що психологічні операції та дезінформаційні кампанії відбуваються синхронно з ракетними ударами та бойовими зіткненнями. Головною новою особливістю є технологічна модернізація

інструментів агресора, зокрема активне використання генеративного штучного інтелекту, що призвело до поширення високоякісних дипфейків та інших синтетичних медіа, які значно ускладнюють верифікацію контенту. Одночасно з цим, основними каналами поширення дезінформації, окрім традиційних медіа, стали закриті та немодеровані месенджери, насамперед «Телеграм». Тож, розуміння природи медіаграмотності нині набуває критичного значення.

Концепція медіаграмотності бере свій початок від понять «критичне бачення» та «візуальна грамотність». К. Ворсноп визначає медіаграмотність як результат медіаосвіти, що проявляється у здатності особи експериментувати, інтерпретувати, аналізувати та створювати медіатексти [103]. Тобто, медіаграмотність є не просто кінцевим станом, а набором критичних навичок, які людина набуває в процесі навчання.

Ширше розуміння поняття пропонують В. Іванов та О. Волошенюк, які вважають, що медіаграмотність «фокусується на формуванні активної та відповідальної особистості, яка має розвинену здатність сприймати, створювати, аналізувати та оцінювати медіатексти, глибоко розуміючи при цьому їхній соціокультурний і політичний контекст, а також кодові та репрезентативні системи, котрі використовуються медіа, що нерозривно пов'язано з її громадянською відповідальністю у суспільстві» [36, с. 10-11].

О. Волошина зазначає: «Медіаграмотність визнано однією з ключових навичок ХХІ століття надзвичайно великою кількістю інституцій – від релігійних до світових глобальних організацій. Саме навички з медіакомпетентності унеможливають сприйняття медіатекстів поза суспільним і політичним контекстом, і саме громадський попит – запорука функціонування незалежних медіа» [8, с. 34].

Г. Марченко, проаналізувавши різні підходи до інтерпретації змістовного значення поняття «медіаграмотність» у науковій літературі, виокремлює найпоширеніші з них, як-от:

- комплексна здатність сприймати, інтерпретувати, аналізувати, експериментувати та створювати медіатексти/повідомлення (53,8%);
- критичний аналіз медійної інформації, що передбачає вміння усвідомлено тлумачити контент, розрізняти першорядну та другорядну інформацію, і, зрештою, «прочитувати» підтекст (38,5%);
- сукупність знань, умінь та навичок (30,8%)
- складова медіакультури, «яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе та спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати та критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні відносини, міфи та типи контролю, які вони контролюють» (23,1%);
- уміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою (23,1%);
- результат медіаосвіти (23,1%).

На підставі розглянутих підходів Г. Марченко пропонує власне визначення: «Медіаграмотністю» є комплекс знань, умінь і навичок, які дозволяють свідомо сприймати, критично аналізувати, інтерпретувати й оцінювати отриману інформацію і як результат – створювати та передавати медіаповідомлення у різних формах, а також взаємодіяти із суспільством за допомогою медіазасобів» [35, с. 30]. Медіаграмотна особистість усвідомлює, що будь-яку інформацію необхідно пропускати через так званий фільтр критичного мислення та аналіз альтернативних джерел інформації.

Сформульовані ще у 1989 році Дж. Пандженте вісім принципів медіаграмотності ґрунтуються на усвідомленні, що медіапродукти є цілеспрямовано створеними повідомленнями з певним підтекстом та метою, а не об'єктивним викладом фактів. Тобто не скасовують можливості впливу медіа на суспільство та передбачають наявність у кожної окремої особистості певних знань, умінь і навичок, які забезпечують здатність свідомо сприймати, критично аналізувати й узагальнювати отриману медіаінформацію. Так, Дж.

Пандже зазначає, що «підвищуючи власну медіаграмотність, людина отримує чіткіше уявлення про межу між реальним світом і світом, що створили для неї медіа» [97; с. 1].

Серед найпоширеніших і найбільш необхідних компетенцій медіаграмотності науковці вирізняють три ключові компетенції: критичне мислення, верифікація джерел та цифрова гігієна. Кожна з цих компетенцій виступає як активний, а не пасивний інструмент протидії маніпуляціям.

Критичне мислення є центральним, основоположним елементом медіаграмотності. Його застосування дозволяє не просто розпізнавати фейки, а й аналізувати глибинні мотиви, маніпулятивні техніки та наративи, що поширюються в медіапросторі.

С. Куцепал зазначає, що одним із найдієвіших способів супротиву дезінформації є «використання інструментарію критичного мислення, гносеологічний пафос якого полягає в умінні аргументовано спростовувати тези та положення, що мають обмаль аргументації, контролювати правильність власних суджень, відслідковувати причинно-наслідкові зв'язки між явищами та подіями, а не діяти за схемою «стимул–реакція», забувши про сумнів, аналіз та рефлексію. Критичне мислення – це специфічний вид розумової діяльності, результатом якої є виявлення негативних інформаційних впливів за допомогою логіки та рефлексії, що детермінує аналіз та оцінку дійсності та виведення на основі цього власного виваженого висновку» [31, с. 109].

З методологічного погляду, критичне мислення – це комплексна розумова діяльність, що включає перевірку фактів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, висунення та аналіз гіпотез, а також прийняття виважених рішень на основі логіки та аргументів.

Як зауважує Д. Кисленко, важливим для критичного мислення є «... здатність до модифікації власної позиції на основі нових емпіричних даних або раціональних доводів, вміння застосовувати набуті знання до нових ситуацій, а також схильність до прийняття відповідальності за ухвалене

рішення. Критичне мислення слід чітко відмежовувати від суміжних феноменів, таких як: а) механічне запам'ятовування інформації, що не передбачає її аналізу; б) розуміння змісту без активного осмислення, що є репродуктивним мисленням; в) інтуїтивне або креативне мислення, яке ґрунтується переважно на несвідомих процесах і не завжди є логічно структурованим» [27, с. 34-35].

В. Надурак дає визначення критичного мислення як надбудову над звичайним мисленням та пояснює його як набуту навичку, яка потребує цілеспрямованого розвитку [41, с. 141].

Як і будь-яка інша навичка, критичне мислення вимагає постійної практики, а не просто вивчення правил чи помилок. Однією з методик адаптування критичного мислення до медіаграмотності є вміння ставити запитання до конкретного медіаконтенту. І чим вправніше ми володітимемо цією навичкою, тим вправніше зможемо аналізувати отриману інформацію та перевіряти власні висновки. Так, ставлячи питання, ми можемо розглянути проблему з різних сторін та дістаємося її суті, щоб зробити обґрунтований висновок або ухвалити раціональне рішення.

Н. Степанова пропонує декілька систем запитань, одна з яких – «від Альберта Ейнштейна:

- Яка мета та цілі цієї інформації?
- Хто є для неї цільовою групою?
- Яке джерело цієї інформації?
- Які аргументи використані?
- Чи бачу я тут маніпуляцію?
- Чи не містить вона в собі яких-небудь упереджень або стереотипів?
- Які наслідки може мати ця інформація?
- Чи містить вона альтернативні погляди?
- Яка думка тих, хто є автором (чи причетний до її створення) цієї інформації?» [60, с. 617].

Звісно, існує багато інших технік та підходів, але все зводиться до важливості вміння ставити правильні запитання та аналізувати інформацію. Адже критичне мислення є не просто академічним поняттям, а життєво важливою навичкою, що дозволяє нам не просто пасивно споживати, а активно взаємодіяти з інформаційним світом. Воно вимагає свідомих зусиль: перевірки джерел, аналізу причинно-наслідкових зв'язків та готовності змінити власну позицію, якщо того вимагають нові факти. Це безперервний процес навчання, який розвивається через практику та постійне ставлення запитань.

Наступним важливим аспектом, що допомагає вибудувати захист від дезінформації, є верифікація джерел. Цей процес є необхідним для підтвердження достовірності інформації. Перевірка інформації на достовірність завжди була важливою, але в умовах повномасштабної війни, коли поширення дезінформації спрямоване на послаблення української державності, ця навичка стає критичною.

Як зазначають автори «Посібника з верифікації цифрового контенту» за редакцією К. Сільвермана, перевірка інформації на достовірність має поєднувати винахідливість, наполегливість, скептицизм та навички людини. Верифікація – це «важлива навичка, яка стала можливою завдяки безкоштовним онлайн-інструментам та старомодним методам журналістики. Жодна технологія не може автоматично перевірити фрагмент контент із 100-відсотковою впевненістю. Проте, людських очей або традиційних досліджень також недостатньо. Верифікація — це комбінація двох підходів» [45, с. 27].

Л. Сісіна визначає верифікацію як «процедуру проведення аналізу з метою встановлення істинності, встановлення відповідності прийнятої та переданої інформації за допомогою логічних методів» [55, с. 391]. Під час верифікації поєднуються цифрові технології і людські навички. Як наголошує Л. Сісіна, дуже важливо усвідомлювати, що ідеального методу перевірки просто не існує. Методи, за допомогою яких збирається інформація, можуть змінюватися, але принципи перевірки інформації залишаються сталими: дані

джерел і самі джерела необхідно піддавати сумніву, звіряти знайдену інформацію з повідомленнями інших надійних джерел, і таким чином підтверджувати правду та відсіювати брехню та неперевірені факти.

Л. Яценко описує головні правила за якими можна визначити ступінь достовірності інформації: «вирізнення фактів від думок та оцінок; відповідність до першоджерела; перевірка фактів та нейтральності джерела інформації стосовно її змісту» [75, с. 45-46].

У такий спосіб, ефективна верифікація базується на поєднанні традиційних методів (перехресна перевірка, звернення до першоджерел, оцінка авторитетності) та сучасних технологій. Дотримання цих правил дає змогу не тільки відрізнити правдиву інформацію, а й вибудувати стійку систему захисту, що особливо важливо в умовах повномасштабної війни.

Однак, щоб бути повноцінно захищеним в інформаційному просторі, недостатньо лише аналізувати контент. Важливо також подбати про власну безпеку в мережі. Саме тому наступною складовою медіаграмотності, на якій ми зосередимо увагу, є цифрова гігієна.

Т. Бабенко із цього приводу зазначає, що цифрова гігієна подібна до інформаційної, адже, на її думку, щоденна рутинна для збереження здоров'я так само важлива, як і дотримання певних правил для збереження захищеності та безпечності даних: «Це допомагає підтримувати належним чином функціонуючі пристрої, захищаючи їх від зовнішніх атак, таких як зловмисне програмне забезпечення, яке може перешкоджати функціональності. Цифрова гігієна стосується практики та запобіжних заходів, які користувачі вживають з метою збереження конфіденційних даних, організованих, безпечних і захищених від крадіжок й зовнішніх атак» [2, с.6].

Таким чином, у сукупності критичне мислення, верифікація джерел та цифрова гігієна є невіддільними компонентами сучасної медіаграмотності. Вони перетворюють споживача інформації на активного учасника, здатного свідомо орієнтуватися в потоках інформації та ефективно протистояти маніпуляціям, що є запорукою особистої, а зрештою і національної безпеки.

У травні 2025 року було оприлюднено аналітичні матеріали, присвячені індексу медіаграмотності українців в умовах повномасштабної війни. Згідно з ними, встановлено, що з початку повномасштабної війни по 2024 рік рівень загального індексу медіаграмотності значуще змінився.

Як йдеться у дослідженні «Детектор медіа» «Індекс медіаграмотності українців: 2020–2024. П'ята хвиля», «частка аудиторії з «вищим» та «середнім» рівнями показника медіаграмотності зросла з 55% до 81%, а з низьким – зменшилася з 45% до 29%. Аудиторія з високим рівнем медіаграмотності зросла удвічі в трьох вимірах – розуміння ролі медіа в суспільстві, підвищення цифрової компетентності та чутливості до спотвореного контенту. Виняток становить лише вимір використання медіа, який значуще не змінився» [42, с. 10–14].

Апелюючи до цих досліджень, В. Плющ у своїй роботі зазначає «рівень медіаграмотності українського суспільства в умовах повномасштабної війни зазнав суттєвих змін, проте характеризується суперечливими тенденціями. З одного боку, відбулося помітне зростання загального індексу медіаграмотності, особливо серед молоді, людей із вищою освітою та більш забезпечених груп... З іншого боку, зберігаються проблеми, пов'язані з нерівномірністю розвитку медіакомпетентностей» [47].

У дослідженні звертають окрему увагу на те, що спостерігається інтенсивне домінування цифрових платформ (зокрема, Telegram, YouTube, Facebook тощо), що підвищує ризики, адже достовірність та якість контенту у соціальних мережах нерідко залишаються поза контролем. Це особливо важливо, враховуючи, що згідно з опитуванням, що провела соціологічна група «Рейтинг» у 2025 році «Telegram – головний засіб отримання інформації про актуальні події для українців. Telegram -канали постійно читають 40% опитаних, ще 12% роблять це часто (4–5 днів на тиждень) [57]. На другому місці – відео в YouTube (32% користуються часто або постійно), Facebook (28% користуються часто або постійно), спільний телемарафон «Єдині

новини» (25% користуються часто або постійно) та чати у Viber (25% користуються часто або постійно) [42; с. 3].

Це знає і використовує російська пропаганда. Так, як зазначають у матеріалі «StopFake», соціальні мережі використовуються росіянами «не лише для маніпулювання громадською думкою, але й для впливу на соціальну та політичну дестабілізацію в країнах, які вона вважає своїми стратегічними цілями» [37].

Підвищення рівня медіаграмотності в Україні є стратегічним напрямом, спрямованим на розбудову свідомого та поінформованого суспільства. Надаючи громадянам інструменти для критичного аналізу джерел та верифікації контенту, держава зміцнює імунітет до ворожих маніпуляцій. Особливої ваги цей процес набуває в умовах інформаційної війни, де дезінформація та фейкові наративи стають інструментами агресії. Для протидії цим викликам Україна реалізує масштабні просвітницькі проекти у тісній співпраці з громадським сектором, підвищуючи загальну інформаційну безпеку країни.

У такий спосіб, стрімкий розвиток цифрових технологій, початок гібридної, а згодом і повномасштабної військової агресії РФ сприяли еволюційним процесам медіаграмотності: від набору навичок до фундаментальної компетенції, яка є критичним компонентом національної та особистої інформаційної безпеки.

Ю. Горбань та О. Олійник у своїй науковій роботі зазначають, що «для підвищення рівня та подальшого розвитку медіаграмотності в державі можна впровадити такі стратегії, як освітні програми; інформаційні кампанії; тренінги та семінари; підтримка фактчекінгу; партнерства з медіа» [13; с. 203].

При цьому важливо врахувати такі моменти:

1) освітні програми: системне впровадження курсів із медіаграмотності та критичного мислення в освітній процес на всіх рівнях — від загальноосвітніх шкіл до закладів вищої освіти. Це передбачає адаптацію

навчальних планів для формування у молоді базових навичок аналізу інформаційних потоків;

2) інформаційні кампанії: реалізація медійних проєктів, спрямованих на підвищення обізнаності громадян щодо методів маніпуляції. Використання інтерактивних форматів (короткі відео, візуальні інструкції, тематичні флешмоби в соцмережах) дозволяє ефективно поширювати правила «інформаційної гігієни» серед широкої аудиторії;

3) тренінги та семінари: організація практичних тренінгів та вебінарів, де фахівці галузі навчають аудиторію інструментам верифікації контенту. Такі заходи допомагають громадянам отримати конкретний інструментарій для самостійної фільтрації повідомлень, що надходять через цифрові канали;

4) підтримка фактчекінгу: державна та громадська підтримка ініціатив, що займаються оперативною перевіркою фактів. Розбудова спеціалізованих платформ для спростування дезінформації та тісна взаємодія з незалежними аналітичними центрами посилюють довіру до офіційних джерел даних;

5) партнерства з медіа: налагодження діалогу з редакціями та адміністраціями соціальних мереж для забезпечення об'єктивного інформування. Спільне впровадження технологічних рішень для автоматичного розпізнавання маніпуляцій та маркування недостовірного контенту сприяє оздоровленню національного медіапростору.

Системна реалізація окреслених ініціатив дозволить підвищити рівень медіаграмотності українців та стане основою для формування критично мислячого, інтелектуально зрілого суспільства

Поняття «медіаграмотність» бере початок від «критичного бачення», а сьогодні трактується як комплекс знань, умінь і навичок, що дозволяють особі свідомо сприймати, критично аналізувати, інтерпретувати, оцінювати та створювати медіаповідомлення. Ширше розуміння фокусується на формуванні активної та відповідальної особистості, здатної розуміти соціокультурний та політичний контекст медіа, що нерозривно пов'язано з її громадянською відповідальністю.

В умовах війни медіаграмотність набула критичного значення через технологічну модернізацію інструментів агресора (використання генеративного ШІ, дипфейків) та домінування немодерованих каналів поширення дезінформації (насамперед Telegram). У медіаграмотності, науковці виокремлюють три ключові компетенції, які виступають як активний інструмент протидії маніпуляціям: критичне мислення, верифікація джерел та цифрова гігієна.

Критичне мислення є основоположним елементом, що дозволяє не просто розпізнавати фейки, а й аналізувати глибинні мотиви та маніпулятивні техніки. Це комплексна розумова діяльність, яка вимагає свідомих зусиль, постійної практики та вміння ставити правильні запитання до контенту (за принципом Дж. Пандженте та Н. Степанової).

Верифікація джерел – це критично важлива навичка, що поєднує традиційні методи (перехресна перевірка, оцінка авторитетності) та сучасні цифрові інструменти для підтвердження достовірності інформації. Цифрова гігієна – необхідна складова для забезпечення особистої безпеки в мережі, подібна до інформаційної гігієни, яка захищає конфіденційні дані та пристрої від зовнішніх атак.

Соціологічні дослідження (ГО «Детектор медіа», «Рейтинг») фіксують помітне зростання загального індексу медіаграмотності українців у 2020–2024 рр., особливо серед молоді та осіб із вищою освітою. Це свідчить про формування критичного мислення і підвищення чутливості до спотвореного контенту. Проте, зберігаються проблеми, пов'язані з нерівномірністю розвитку медіакомпетентностей. Так, найбільш уразливими до дезінформації залишаються російськомовні українці старшого віку та жителі прифронтових територій, а також менш освічені верстви.

До того ж, домінування цифрових платформ (Telegram, YouTube, Facebook) посилює залежність від алгоритмізованого контенту, якість і достовірність якого часто не контролюються.

Як зазначають у зв'язку з цим Ю. Горбань та О. Олійник, «в умовах російсько-української війни держава не може контролювати всі джерела та канали інформації, доступні звичайним громадянам, оскільки РФ постійно змінює свою тактику в інформаційній війні. Отже, медіаграмотність потребує використання нових методів для її популяризації. Врешті-решт, відповідальність за це лежить як на кожному окремому споживачеві інформації, так і на суспільстві в цілому задля того, щоб бути компетентними в питаннях протидії інформаційним атакам ворога» [13, с. 201].

Саме ця індивідуальна відповідальність та потреба в компетентності зумовлюють необхідність вивчення прикладних інструментів перевірки контенту. Фундаментальною базою, на якій тримається сучасна медіаграмотність, є фактчекінг – процес перевірки фактів.

1.2. Сутність, завдання та принципи фактчекінгу

Фактчекінг зазвичай розглядають як спеціалізований напрям журналістської та аналітичної діяльності, головною метою якого є встановлення достовірності публічних тверджень, цифр, цитат та медіаматеріалів. Хоча верифікація інформації завжди була невіддільною частиною якісної журналістики, сучасний фактчекінг виділився в окремий інститут як відповідь на виклики сьогодення.

Самі терміни «fact-checker» та «fact-checking» увійшли до англійської мови в 1930-х роках для опису нової, для того часу, ролі, яка відображала та допомагала сформувати розуміння, що професійна журналістика зобов'язана об'єктивно висвітлювати події [92].

У спільній роботі К. Горської та Н. Желіховської фактчекінг визначається як «методика верифікації інформації через перевірку першоджерел, експертних оцінок та фактичних доказів» [16, с. 13].

Т. Крайнікова зазначає, що під фактчекінгом слід розуміти «процес, під час якого перевіряють точність наведених фактів (імен, дат, карт, статистичних та інших показників), надійність джерел (люди, преса, книги, інтернет), виявляють маніпуляції та плагіат тощо» [28].

Як зазначає О. Гороховський, фактчекінг є форматом «журналістики розслідувань, що активно розвивається і поширюється в світовому медіа просторі» [15, с. 4]. Такі автори як Ю. Владіка та Ф. Маттес визначають фактчекінг як «завдання з оцінювання валідності фактичного твердження на основі доказів. Це трудомісткий процес, який дотепер зазвичай виконується журналістами вручну» [101, с. 6216].

Як доводить у своїй роботі Л. Грейвс, рух фактчекінгу є професійним реформаторським рухом усередині журналістики. Так, за його словами, «рух фактчекінгу просить політичних репортерів робити те, що може бути для них досить незручним: кидати виклик публічним діячам, оприлюднюючи їхні помилки, перебільшення та обмани. Він просить їх втручатися в гарячі політичні дебати та вирішувати, на чиєму боці факти... Фактчекери зараз працюють рік у рік, не лише під час виборів. Вони розслідують сумнівні твердження, де б вони не з'являлися, від політичних мемуарів та постів у Facebook до промов у Конгресі. І вони вважають себе окремою професійною когортою – самопроголошеним рухом перевірки фактів у журналістиці. Все частіше фактчекери мають власні правила, процедури та «найкращі практики», вироблені на їхніх власних конференціях та у списках розсилки» [91, с. 8].

Сучасна архітектура фактчекінгу характеризується функціональною неоднорідністю, що дозволяє класифікувати його за часовим критерієм та об'єктом аналізу. Так, М. Амелі зазначає, що фактчекінг розрізняється за часом здійснення верифікації на «післяпублікаційний та передпублікаційний фактчекінг» [83]. Передпублікаційний є традиційним елементом редакційного циклу. Його мета – запобігти появі помилок у матеріалі до моменту його оприлюднення. Післяпублікаційний – виник як реакція на стрімке поширення

дезінформації у цифровому середовищі. Він фокусується на критичному аналізі вже оприлюднених публічних заяв, медіаповідомлень чи вірального контенту з метою надання їм експертної оцінки (вердикту).

Опрацювавши низку робіт таких науковців, як Л. Грейвс, М. Амейзін, Ю. Владіка, Ф. Маттес, М. Амелі, а також українських дослідників О. Гороховського, К. Степанюк [61] та А. Галушки, можна виділити ще й галузеву спеціалізацію фактчекінгу:

1. Політичний фактчекінг спрямований на верифікацію риторики посадовців та кандидатів. Як зазначає Мішель Амейзін у своєму критичному огляді «фундаментальні цілі політичного фактчекінгу є трієдиними: просвіта громадськості, покращення політичної поведінки та вдосконалення самої журналістської практики» [82, с. 4];

2. Науковий фактчекінг потребує залучення вузькопрофільних експертів для оцінки тверджень, що базуються на складних емпіричних даних;

3. Військовий фактчекінг, який набув особливої актуальності в умовах гібридних загроз, спеціалізується на аналізі OSINT-даних (геолокація, супутникові знімки) для спростування воєнної пропаганди»;

4. Медичний — фокусується на перевірці методів лікування, властивостей препаратів та спростуванні антинаукових теорій (наприклад, щодо вакцинації чи пандемій), спираючись на протоколи та клінічні випробування.

5. Екологічний фактчекінг (Climate Fact-checking) – спеціалізується на верифікації тверджень про зміни клімату, стан довкілля та наслідки техногенних катастроф. Окремим напрямом тут є боротьба з «грінвошингом» Як зазначають науковці М. Дельмас та В. Бурбано, грінвошинг є актом введення споживачів в оману щодо екологічних практик компанії або екологічних переваг продукту чи послуги» [85, с. 65]»;

6. Історичний фактчекінг – виявлення містифікацій, пов'язаних із минулим, перевірка архівних даних та спростування ідеологічних міфів, які використовуються для пропаганди. Так, за приклад можна навести український

проект «Likbez. Історичний фронт». Як зазначають його автори це передусім А. Галушка та В. В'ятрович «Метою створення була просвітницька активність у напрямках деміфологізації історії України, що означає і «історичну контрпропаганду» проти російської великодержавної ідеології, і спроби подолати історичне невігластво та міфотворення в Україні. Популярне міфотворення властиве кожній країні, але на жаль, деякі українські «вправи у міфотворчості» використовуються у російській пропаганді» [11].

Системна класифікація фактчекінгу за галузями знань демонструє масштабність цього явища, проте фундаментальною платформою для його впровадження залишається інституційне середовище. Наведені поняття «фактчекінгу» передусім реалізуються в традиційних медіа, адже це безпосередньо пов'язано з принципами їхньої редакторської політики та професійній діяльності дипломованих журналістів, підконтрольних чинному законодавству» [73; с.79]. Так, серед основних принципів інформаційних відносин у статті 2 Закону України «Про інформацію» визначено: «відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації» [28]. Відповідно, створення максимально об'єктивного інформаційного повідомлення з урахуванням названих принципів потребує дотримання чітких вимог на кожному етапі написання.

Д. Гуцуляк зазначає, що «якісна верифікація не просто спростовує неправду; вона деконструє пропаганду, викриваючи механізми маніпуляції» [21, с. 24]. У контексті війни фактчекінг стає «стратегічним елементом захисту національної безпеки», оскільки забезпечує прозорість та надійність публікованих даних [18, с. 24].

В. Шевченко підкреслює, що «існуючі дослідження свідчать, що перевірка фактів дійсно впливає на точність розуміння суспільством сучасних подій, їх залучення до адекватного уявлення і реакції на наслідки. Крім того, оперування перевіреними фактами розкриває громадянам реальну сутність політиків, які дають невинуваті обіцянки і маніпулюють вигаданими цифрами [25, с.141].

Отже, фактчекінг в сучасних реаліях не тільки перевіряє достовірність даних, він формує нові підходи до створення, поширення та споживання контенту, безпосередньо впливає на підвищення медіаграмотності та якості контенту. Також він не тільки викриває дезінформацію, але є важливим інструментом у протидії пропаганді, що набуває особливої важливості під час повномасштабного вторгнення.

Відповідно, створення максимально об'єктивного інформаційного повідомлення з урахуванням названих принципів потребує дотримання чітких вимог на кожному етапі написання. Г. Йордан, В. Тарасюк та О. Лаврик дослідили роль фактчекінгу у цифровій журналістиці. Так, за даними, що вони отримали, фактчекінг перестав бути просто технічною перевіркою. Сьогодні це комплексний інститут, який одночасно функціонує на трьох взаємопов'язаних рівнях:

- технологічному, де використовуються алгоритми верифікації та інструменти OSINT для виявлення прихованих маніпуляцій.
- професійному, що передбачає впровадження прозорих стандартів редакторської політики та етичних норм у журналістську діяльність.
- суспільному, спрямованому на розвиток критичного мислення аудиторії, підвищення медіаграмотності та відновлення довіри до інституту медіа.

Також дослідники вирізняють шість аспектів впливу фактчекінгу на медіасередовище:

- 1) забезпечення достовірності: фактчекінг підвищує стандарти якості контенту, що веде до реального зменшення кількості фейків та зміцнення довіри аудиторії;
- 2) зниження впливу дезінформації: через протидію фальсифікаціям журналісти отримують інструменти для швидкого спростування неправди на спеціалізованих платформах;
- 3) підтримка етичних стандартів: верифікація стає частиною редакційної політики, формуючи нову етичну основу професійної діяльності;

4) посилення ролі журналістів: фактчекінгові платформи перетворюються на самостійні джерела для глибоких незалежних розслідувань;

5) розвиток медіаграмотності: суспільна роль полягає у навчанні споживачів механізмам перевірки та розвитку в них критичного мислення;

б) виявлення маніпулятивного контенту: використання алгоритмів аналізу тексту дозволяє деконструювати приховані впливи, зокрема в політичних кампаніях.

Реалізація таких завдань фактчекінгу у сучасній журналістиці базується на поєднанні різноманітних методичних підходів і технологій, що дозволяють забезпечувати безкомпромісну достовірність контенту. Зокрема, функціонування зазначених рівнів забезпечується через використання різних підходів і технологій, які дозволяють ефективно перевіряти інформацію та «основні підходи охоплюють аналіз джерел, обробку тексту, використання метаданих, перехресну перевірку та автоматизацію процесів за допомогою передових технологічних інструментів. Це дає змогу журналістам оперативно виявляти недостовірну інформацію, дотримуючись високих стандартів якості контенту» [24, с. 217].

Серед технологічних підходів до фактчекінгу варто враховувати такі:

1) аналіз джерел – це перевірка репутації та надійності походження інформації для мінімізації ризику поширення фейків;

2) обробка тексту – це дослідження змісту на предмет мовних маніпуляцій, логічних помилок та навмисних викривлень фактів;

3) використання метаданих – це перевірка цифрового «сліду» файлу (дата, час, локація), що дозволяє встановити справжність фото- чи відеоматеріалів;

4) перехресна перевірка – це порівняння даних з кількома незалежними джерелами для підтвердження об'єктивності події.

5) візуальний аналіз – це застосування програмних засобів для виявлення ознак монтажу, ретуші або використання застарілих зображень у новому контексті;

6) автоматизація (ШІ) – це впровадження штучного інтелекту для швидкої обробки великих масивів даних та автоматичного пошуку неточностей;

7) глобальна мережева співпраця – це координація зусиль між міжнародними фактчекінговими організаціями для обміну досвідом та базою перевірених фактів.

Детальніше зупинимося на такому підході, як автоматизація. Так, у сучасній цифровій журналістиці сформувалася низка інноваційних підходів до перевірки фактів, що ґрунтуються на застосуванні новітніх технологій та мережевих можливостей. В. Стекольщикова та Ю. Бідзіля у своїй спільній роботі зазначають: «традиційний ручний фактчекінг за участі редакторів-експертів доповнюється автоматизованими системами, здатними оперативно обробляти великі масиви даних. Дослідники виокремлюють два основних підходи: мануальний (за участю фахівців) та автоматизований (застосування алгоритмів ШІ) для виявлення неправдивої інформації» [63, с.88]. Науковці також наголошують, що інструменти ШІ як і OSINT-технології розглядаються не як заміна журналістської діяльності, а як допоміжний засіб: «За висновками західноєвропейських досліджень, такі технології мають функціонувати зі збереженням участі людини в процесі («human-in-the-loop») і забезпечувати прозорість та пояснюваність дій» [63, с. 89].

Щодо глобальної мережевої співпраці, то у межах сучасного фактчекінгу активно розвивається напрям колективної та краудсорсингової перевірки фактів, що передбачає залучення широкого кола учасників – від міжредакційної взаємодії до активної участі самої аудиторії в процесі верифікації інформації. Паралельно вдосконалюється культура взаємодії з аудиторією: спеціалізовані сервіси надають можливість читачам надсилати сумнівні твердження для перевірки або ознайомлюватися з фактчек-досьє на

актуальні теми. Одну з центральних ролей у цьому процесі відіграє International Fact-Checking Network (IFCN) – глобальна асоціація, яка об'єднує провідні фактчекінгові організації світу під егідою Інституту Пойнтера. IFCN запровадила єдиний Кодекс принципів, що базується на аполітичності, прозорості джерел і методології, ставши головним органом сертифікації та стандартизації у цій сфері [93]. Так, у роботі за реакцією Г. Йордан за приклад наводиться така глобальна ініціатива, як European Digital Media Observatory, яка забезпечує «створення регіональних хабів для підтримки фактчекінгових платформ і координації досліджень у сфері боротьби з дезінформацією. EDMO сприяє інтеграції дослідницьких установ, журналістів та платформ для обміну даними й розроблення нових методів боротьби з фейками. Як наслідок, такі ініціативи дозволяють забезпечити якість та прозорість журналістських матеріалів» [24, с. 218].

Реалізація зазначених технологічних підходів та мережевої співпраці дозволяє журналістам виявляти деструктивний контент на етапі його створення або поширення. Проте ефективність використання інструментів перевірки прямо залежить від розуміння внутрішньої природи того явища, на деконструкцію якого вони спрямовані. Оскільки кінцевою метою будь-якого викривленого повідомлення є не просто передача неправди, а приховане управління реципієнтом, ключовим об'єктом дослідження стає саме феномен маніпуляції.

У науковій літературі визначення поняття маніпуляція рясніє різними трактуваннями. Зокрема, М. Гришин визначає маніпулювання інформацією як «зміну, спотворення або контроль інформації з метою впливати на думки, переконання або дії інших людей, що може здійснюватися в різний спосіб, зокрема через: вибіркове представлення фактів, використання емоційних прийомів, поширення дезінформації або неправдивих тверджень, маніпуляцію статистичними даними, створення й поширення підроблених новин тощо» [17, с.39].

О. Ільченко та О. Малихіна після аналізу у науковій літературі низки визначень поняття «маніпуляція» дійшли до узагальнюючої дефініції: «під маніпуляцією розумітимемо імплікатурний усвідомлений або неусвідомлений мовно-психологічний деструктивний вплив, що викликає пробудження в об'єкта впливу намірів, співвідносних із намірами маніпулятора» [25, с.59].

Так, О. Малая враховуючи маніпулятивні методи, які використовують у медіа, пропонує класифікацію медіаманіпуляцію, яка базується на різних аспектах та методах маніпуляцій в медіа [34, с.14]. О. Ільченко та О. Малихіна пропонують визначити дефініцію «медіаманіпуляції як маніпуляцію свідомістю широких мас, яка здійснюється через пресу, онлайн-видання, радіо, телебачення, соцмережі» [25, с.59].

В. Шевченко визначає маніпуляцію як «цілеспрямований психологічний чи інформаційний вплив на свідомість і поведінку аудиторії з прихованими мотивами задля досягнення бажаного результату. Вона часто використовує психологічні техніки, такі як емоційний вплив, перекручення фактів або висмикування певних фактів із загальної історії, зміна контексту» [74, с.7].

Серед основних видів маніпулятивної інформації науковиця виділяє дезінформацію, місінформацію, фейки та пропаганду. Приймемо за основу саме цей науковий підхід і розберемо основні його поняття.

Почнемо з поняття – «дезінформація». К. Кузьменко зазначає, що «дезінформація» це інформація, яка навмисно поширюється (через різні канали комунікації, такі як медіа, соціальні медіа, соціальні мережі тощо), та сприяє викривленню дійсності та має на меті задовольнити потреби творця (наприклад, уряду, бізнесу, медіа) та/або замовника (наприклад, уряду, бізнесу, медіа) [29, с. 101].

Ю. Бабенко розглядає поняття дезінформації в контексті інформаційної війни і зазначає, що «мета інформаційної війни – послабити моральні і матеріальні сили супротивника або конкурента та посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній галузях. Інформація має вплив на маси, тобто за

умови вдалого маніпулювання свідомістю мас можна досягти практично будь-якої мети: знищити опонента, прибрати з дороги конкурентів чи розпалити війну, що на сьогодні є актуальним питанням» [1].

Отже, дезінформація – це навмисне створення та поширення неправдивої інформації з явним наміром обманути аудиторію та завдати шкоди (наприклад, політичним опонентам чи державі).

За визначенням В. Шевченко, місінформацією є «ненавмисною хибною інформацією, тобто поширення неправдивої або неточної інформації здійснюється без намірів нашкодити, часто внаслідок помилок або неправильного тлумачення фактів» [74, с.10].

Наступний розберемо термін «пропаганда», що походить від від лат. *propago* – «поширюю». За визначенням Ю. Горбаня «пропаганда виступає як поширення знань, які формують фундаментальні основи світоглядних установок, прийнятних з точки зору діючих політичних суб'єктів. Особливістю пропаганди є те, що результати її впливу повинні проявитися через якийсь проміжок часу, і пропагандистська інформація завжди подається через призму інтересів певних соціальних груп, тобто через ідеологічну призму [14, с. 140].

За визначенням А. Баровської, «пропаганда – це систематична діяльність, що передбачає формування потрібного сприйняття аудиторією наданого їй повідомлення, маніпулювання процесом роздумів, спрямовування поведінки аудиторії в напрямку, вигідному пропагандисту. Провідним завданням пропаганди є вплив на систему ідейних, суспільних та політичних установок людини... Відмінність пропаганди від інших інформаційних процесів полягає в інтерпретаційному та емоційно забарвленому характері даних, що містить відповідне повідомлення. Задана інтерпретація позбавляє людину необхідності (та, по суті, й можливості) доходити власних висновків щодо наведених фактів» [5, с. 60].

С. Драбюка у своїй роботі зазначає, що «пропаганда завжди має на меті здійснення прихованого впливу на свідомість людей та нав'язування

«потрібної» точки зору» [20, с. 154]. Як підсумовує В. Шевченко, пропаганда є ширшим поняттям, ніж дезінформація, – «вона позначає комплекс хибної, викривленої та правдивої інформації, яку використовують для здійснення інформаційного впливу і досягнення політичних або ідеологічних цілей, стратегії, наприклад, перемоги у війні, образ ворога, здорового способу життя» [74, с. 10].

Варто зазначити, що для реалізації дезінформація не існує як абстрактна ідея – вона потребує конкретної форми для розповсюдження в медіапросторі. Такою формою стає фейк. І. Мудра зазначає, що «фейком є спеціально створена новина, подія чи журналістський матеріал, який містить неправдиву або перекручену інформацію, що дискримінує певну людину чи групу осіб в очах аудиторії» [40, с. 185].

За класифікацією, що пропонує науковиця фейки, можна розрізнити за методами поширення, змістом та формою.

За методом поширення – це масмедійні фейки (які створюють спеціально для медіа і через них поширюються) та мережеві чутки/плітки (коли поширюють чийсь видумку через соціальні мережі). О. Кушнір наводить таке визначення: «чутка, плітка – це повідомлення, яке виходить від однієї або більше осіб, про деякі події, що не мають офіційного підтвердження, усно і передається в масі людей від однієї людини до іншої» [32, с. 23].

О. Кушнір також наводить класифікацію чуток за типом появи: стихійні, тобто ті, які виникли самостійно без логічної причини, спонтанно; навмисне сфабриковані, ті, які навмисне були створені для досягнення певної мети. Науковець зазначає, що «найчастіше ті плітки, які були створені штучно, найчастіше поширюються у групі, і можуть негативно вплинути на неї» [32, с. 27].

За формою фейки поділяються на: фото; відео; фейковий журналістський матеріал. Якщо з фото і відео-фейками все очевидно, то щодо журналістського матеріалу І. Мудра зазначає: «Часто у фейкових

журналістських матеріалах посилаються на авторитетні ЗМІ або перекручують повідомлення чи коментарі. Цей прийом часто використовується для посилення правдоподібності або авторитетності того чи іншого повідомлення. Тим не менше, серед таких повідомлень величезна безліч вигадок маргінальних сайтів, які треба перевіряти. Для того, аби перевірити чи правдива інформація потрібно знайти подану новину у ЗМІ, на яку посилаються» [40, с. 186].

Таким чином, фейк у сучасному медіапросторі – це не завжди цілковита вигадка, а часто складна комбінація правдивих посилань та маніпулятивних інтерпретацій. Саме тому для ефективної протидії таким гібридним загрозам стандартного розмежування на «правду» та «брехню» стає недостатньо.

З огляду на це, фактчекінгові платформи використовують іншу термінологію для оцінювання достовірності, а саме присвоюють вердикт. Так, у словнику термінів з фактчекінгу і медіаграмотності за редакцією О. Гороховського наводиться визначення терміну «вердикт» (у фактчекінгу). Це «висновок з аналізу тези, або заяви з коротким аргументованим поясненням. Вердикт має чітку структуровану форму та критерії, щоб запобігти суб'єктивності та використанню оцінних суджень» [70, с. 12].

Щодо критеріїв вердиктів, то вони визначаються редакційною політикою фактчек-ресурсів. У словнику за редакцією О. Гороховського надається визначення вердиктній лінії (у фактчекінгу) – як «набору» «висновків-резюме про ту чи іншу характеристику тези чи заяви, яку перевіряють. Найчастіше у вердиктній лінії фактчек-ресурси використовують такі вердикти: правда, неправда, фейк, маніпуляція, дезінформація, пропаганда, помилка, фактична помилка, перебільшення» [70, с. 12].

Як зазначає О. Гороховський, «незважаючи на спільність принципів методології, фактчекери різних країн використовують відмінні вердиктні лінійки, які схожі в своїх граничних точках – «правда» і «неправда». В проміжку між цими двома поняттями може бути введено в практику додатково

від одного до семи-восьми вердиктів. Це залежить від мовних особливостей країни, бажання фактчекерів якомога точно позначати результати своїх досліджень, заходами безпеки – унеможливити звинувачення журналістів в заангажованості, суб'єктивізмі» [15, с. 7].

Розглянемо значення найчастіше використовуваних вердиктів українському фактчекінгу. Для прикладу ми проаналізували методології вердиктів, що надають три українські фактчекінгові проєкти як-от: «Гвара Медіа» [38], «StopFake» [48], «Voxcheck» [41]:

1) Правда: основними критеріями цього вердикту, за визначенням О. Гороховського є «відповідність дійсності фактів, документальних даних, причинно-наслідкових зв'язків, перебігу подій, наведених об'єктом розслідування; чітка логіка в аргументації, покликання на відповідні реальні джерела; демонстрація високого рівня обізнаності з теми заяви/ повідомлення» [70, с. 5];

2) Напівправа (Маніпуляція), за методологією, що розроблена фактчекінговим проєктом «Гвара Медіа», «є твердженням, яке містить елементи правди та неправди в тих чи інших пропорціях. Напівправдива інформація вводить аудиторію в оману шляхом подачі інформації у спотвореному контексті» [96];

3) Фейк, за методологією «Гвара Медіа», отримує таке твердження, яке є «повністю недостовірним, вигадана, оманлива – відповідних подій, ситуацій, явищ взагалі не було. Брехлива інформація є такою, чию фейковість можна довести» [96];

4) Бракує доказів: за методологією «Гвара Медіа» отримує таке твердження та «інформація, яка не може бути жодним чином підтверджена доказами. У інформації з таких запитів немає надійного підтвердження у відкритому доступі» [96] Втім, у проєкта «Voxcheck» такий вердикт називається «безпідставно – інформація не ґрунтується на будь-яких підтверджених фактах, дослідженнях чи відкритих даних. Водночас бракує відомостей, щоб однозначно класифікувати твердження як неправдиве» [41].

Систематизація опрацьованих підходів до вивчення природи фактчекінгу, його галузевої специфіки та термінологічного апарату дозволяє сформулювати ґрунтовні висновки щодо сутності цього явища та його функціонального значення для сучасного медіапростору:

1. Інституціоналізація та еволюція поняття фактчекінг. Дослідження природи фактчекінгу дозволяє стверджувати, що він еволюціонував із суто допоміжної технічної операції у самостійний «професійний реформаторський рух» всередині журналістики. На відміну від класичної верифікації, сучасний фактчекінг має інституційну форму: він володіє власними методологічними правилами, мережевою структурою (IFCN, EDMO) та етичними кодексами. Його сутність полягає не лише у виправленні помилок, а в активному втручанні в інформаційний простір для встановлення об'єктивної істини, що є критично важливим для збереження якості демократичного дискурсу.

2. Галузева специфікація верифікації. Систематизація фактчекінгу за галузями (політичний, військовий, медичний, екологічний, історичний) свідчить про те, що універсальних методів верифікації вже недостатньо. Військовий та політичний напрями стали інструментами національної безпеки, використовуючи OSINT-технології для деконструкції ворожої пропаганди. Науковий та медичний рівні вимагають вузької експертизи для боротьби з антинауковими теоріями. Історичний фактчекінг відіграє роль «історичної контрпропаганди», захищаючи національну ідентичність від ідеологічних міфів (наприклад, проєкт «Likbez. Історичний фронт»).

3. Правовий фундамент діяльності фактчекінгу. Важливим аспектом дослідження є визначення того, що фактчекінг не існує у вакуумі, а спирається на Закон України «Про інформацію» (зокрема ст. 2). Принципи відкритості, доступності, достовірності та повноти інформації є законодавчим підґрунтям, на якому базується редакційна політика традиційних медіа [21]. Дотримання цих норм вимагає від журналістів чіткої верифікації на кожному етапі створення контенту, перетворюючи фактчекінг із «бажаної» на «законодавчо обґрунтовану» вимогу професійної діяльності.

4. Технологічна модель та фактор людини. Встановлено, що ефективність сучасної верифікації базується на тривірневій моделі: технологічному (ШІ, OSINT), професійному (стандарти) та суспільному (критичне мислення). Використання метаданих, візуального аналізу та автоматизації (ШІ) значно прискорюють обробку Big Data. Проте принцип «human-in-the-loop» залишається незмінним: остаточний вердикт та контекстуальний аналіз належать людині, оскільки алгоритми поки не здатні повноцінно розпізнавати складну іронію, сарказм або глибоко приховані маніпулятивні підтексти.

5. Понятійна сітка деструктивних впливів. У роботі деталізовано понятійну сітку деструктивних впливів. З'ясовано, що: маніпуляція є фундаментом викривлення, оскільки її метою є приховане управління свідомістю через емоційні тригери; дезінформація та місінформація розрізняються за вектором інтенції (наявністю або відсутністю злого наміру); фейк виступає як медійна форма (візуальна або текстова), що надає неправді вигляду факту; пропаганда є стратегічним комплексом, який може інтегрувати навіть правдиві факти, але в емоційно спотвореному контексті для досягнення ідеологічних цілей.

6. Методологія вердиктів як гарант об'єктивності. Аналіз методологій провідних платформ (VoxCheck, StopFake, Гвара Медіа [38]) довів, що використання розширеної шкали вердиктів («Правда», «Напівправда/Маніпуляція», «Фейк», «Безпідставно/Бракує доказів») є критично важливим. Це дозволяє відійти від суб'єктивізму та надати аудиторії чіткі критерії оцінки: від відповідності документальним даним до виявлення логічних хиб та відсутності доказової бази. Вердикт стає формою аргументованого резюме, що запобігає використанню оціночних суджень журналістом.

В умовах повномасштабного вторгнення фактчекінг став формою цивільного спротиву та стратегічним елементом захисту національної безпеки. Його системний вплив реалізується через підвищення стандартів контенту,

підтримку етичних норм та розвиток медіаграмотності через мережеву співпрацю (краудсорсинг). Це формує нову культуру споживання, де аудиторія залучається до процесу верифікації, що зміцнює стійкість суспільства до когнітивних атак.

Отже, медіаграмотність та фактчекінг пройшли шлях від вузькоспеціалізованих навичок до фундаментальних інструментів національної та особистої безпеки в умовах повномасштабної агресії. З'ясували, що медіаграмотність еволюціонувала від «критичного бачення» до комплексної здатності не лише споживати, а й критично аналізувати та створювати медіатексти. В умовах повномасштабної війни вона набула статусу «життєвої необхідності», де ключовими компонентами виступають критичне мислення, верифікація джерел та цифрова гігієна. Соціологічні дані 2024–2025 років підтверджують позитивну динаміку індексу медіаграмотності українців (зростання з 55% до 81%), проте виявляють вразливість перед алгоритмізованим контентом немодерованих месенджерів (Telegram).

Фактчекінг трансформувався з технічного етапу редакційної роботи в окремий інститут «журналістики розслідувань». Його сутність полягає у встановленні валідності тверджень на основі доказів. Сучасна архітектура фактчекінгу характеризується функціональною неоднорідністю (поділ на перед- та післяпублікаційний) та галузевою спеціалізацією (політичний, військовий, медичний, екологічний, історичний), що дозволяє ефективно деконструювати маніпуляції у специфічних сферах знань. Впровадження фактчекінгових методик безпосередньо впливає на якість медіапростору через шість ключових аспектів: забезпечення достовірності, зниження впливу дезінформації, підтримку етичних стандартів, посилення ролі незалежної журналістики, розвиток медіаграмотності та деконструкцію маніпулятивного контенту.

Медіаграмотність та фактчекінг є нерозривними елементами єдиної системи інформаційного захисту. У той час як медіаграмотність формує загальний імунітет аудиторії, фактчекінг надає конкретний інструментарій для

оперативного виявлення та спростування ворожих наративів. Це створює фундамент для формування інтелектуально зрілого суспільства, здатного протистояти технологічно модернізованим інструментам дезінформації.

РОЗДІЛ 2

ФАКТЧЕКІНГОВІ ПРОЄКТИ: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

2.1. Історія розвитку фактчекінгу та його зарубіжні моделі

Розуміння того, як фактчекінг став невіддільною частиною медіакультури, найкраще ілюструє досвід західних редакцій, де ця роль була інституціоналізована ще на початку ХХ століття. З. Геланд у статті для видання «THE NEW YORKER» щодо історії фактчекінгу зазначив «Знати речі важко. Перевірка – це практика. Це не всезнання... Імена та цифри є фактами; коми теж можуть бути ними. Карикатури, вірші, фотографії, обкладинка – все наповнене фактами. Думки не є фактами, але вони на них ґрунтуються. Кольори – це факти... Дати є фактами, одяг є фактами, дії є фактами. Цитати є фактами, і вони їх містять... Десять років тому Келвін Томкінс написав про художника, який сказав, що одружується 21 червня, у день літнього сонцестояння. Фактчекер, Девід Кортава, подзвонив художнику, привітав його і повідомив, що того року сонцестояння припадає на двадцяте число. Художник переніс дату весілля» [92].

Цей приклад із художником яскраво ілюструє фундаментальний принцип західної моделі: фактчекінг – не цензура, а спільна робота над точністю, де журналіст і джерело прагнуть усунути будь-які розбіжності з реальністю.

Історію розвитку зарубіжних моделей фактчекінгу можна умовно поділити на декілька ключових етапів:

1. Етап редакційної інституціоналізації (1920-ті – 1980-ті рр.). Перші спеціалізовані відділи перевірки фактів з'явилися у щотижневиках, таких як «Time» (1923) та «The New Yorker» (1927). На цьому етапі фактчекерами були переважно жінки (так звані «researchers»), чиє завдання полягало в перевірці

кожного слова в рукописі перед друком. Це була закрита внутрішня процедура, прихована від очей читача, але саме вона створила репутацію «еталонної достовірності» для цих видань.

2. Етап політичного фактчекінгу (1990-ті – 2000-ні рр.). З появою інтернету та прискоренням інформаційного циклу виникла потреба у публічній верифікації заяв політиків. У 2003 році в США з'явився проєкт FactCheck.org, а у 2007 році – PolitiFact, який першим запровадив візуальну шкалу правдивості («Truth-O-Meter»). На цьому етапі фактчекінг став окремим жанром журналістики, орієнтованим на аудиторію, а не лише на редактора.

3. Етап глобальної мережевої співпраці (з 2010-х рр. до сьогодні). Сучасна модель характеризується створенням міжнародних мереж (наприклад, IFCN), які об'єднують зусилля журналістів, IT-фахівців та науковців. Тепер головним об'єктом перевірки є не лише слова політиків, а віральний контент у соціальних мережах, дипфейки та масштабні дезінформаційні кампанії.

Таким чином, зарубіжний досвід демонструє поступовий перехід від «тихої» перевірки фактів усередині редакції до активної публічної боротьби за чистоту інформаційного простору. Саме ці напрацювання стали фундаментом, на якому почали будуватися перші українські фактчекінгові ініціативи.

Розглянемо кожен з етапів. Перший – етап «редакційної інституціоналізації». М. Фабрі, досліджуючи історію видання «ТІМЕ», пише: «Першою фактчекеркою стала Ненсі Форд, яку винайняли на початку 1923 року видання ТІМЕ. Спочатку її робота полягала у тому, щоб позначати та вирізати цікаві статті з газет для авторів журналу, але незабаром це завдання розширилося до перевірки основних дат, імен та фактів у завершених статтях» [86]. На відміну від сьогодення, в часи, коли інтернету ще не існувало, перші фактчекери перевіряли інформацію у бібліотеках. Відповідальність за помилки здебільшого покладалася на тодішніх фактчекерок. «Щотижневі звіти про помилки детально описували зроблені промахи, жорстко

критикуючи (низькооплачувану) жінку, яка виконувала перевірку, а не автора-чоловіка», – зауважує М. Фабрі.

Ймовірно, найперше опубліковане вживання фрази «фактчекер» нам вдалося знайти в рекламі видання «TIME», (Рисунок 1), у випуску журналу Colliers за 1938 рік, де згадується розширення «її дослідників і фактчекерів з десяти до двадцяти двох» [98].

Рисунок 1

Could you think up such a Story?

Not regular. Care of work though. I wait till morning." "You all alone he "Ten to eight." The big man took his mouth. "Gets guess." He blew sn "People drop in dur I guess the cop on sometimes."

"There isn't any c He went on to ex peace officer they h stable. He was six he had a bad leg fi in the Spanish-Am you called him up eight o'clock at nigh about it in the morn bed.

The stranger said ain't it?" He threw stove. "I guess we l the car. It's missing

AS SOON as they knew what the t

● Where you can find it

"Because it has no political axe to grind, because its style is brief, clear, interesting, because its news is so organized that a mind trained or untrained can grasp it with minimum effort, **TIME** should appeal to every man or woman who has the slightest interest in the world and its affairs." Thus the young editors wrote of unborn **TIME**.

Today **TIME**'s original 18,000 subscribers have grown to 700,000, its editors from two to thirty-one, its news service from nothing to **TIME**'s own 448 correspondents plus the world network of A. P. and U. P., its researchers and fact-checkers from two to twenty-five, its reference files from a few envelopes to over 100,000 separate subjects, its cost per printed word from 2¢ to over 20¢.

І хоча до 1970 року робота фактчекерів розглядалася як виключно жіноча, адже на той час авторами та репортерами були за деяким виключенням тільки чоловіки, та ситуація почала змінюватися. Тоді, як пояснює Н. Купер, «жінки з журналу Newsweek подали скаргу до Федеральної комісії з питань рівності зайнятості (Federal Equal Employment Opportunity Commission – ЕЕОС) щодо статевого розділу посад у журналі. Це і стало рушієм змін» [84].

Згодом посада фактчекерів стала відкритою для чоловіків, і до 1973 року TIME зумів найняти та утримати на цій роботі чотирьох чоловіків. У наступні десятиліття, передусім через економічні причини, відповідальність за

перевірку фактів у багатьох виданнях перейшла до авторів, оскільки кількість штатних фактчекерів скоротилася. Так, К. Сільверман у статті в «Пойнтер» зазначав: «Newsweek у 1996 році відмовився від фактчекерів у штаті» [98]. Л. Грейвс дописуючи про той період зазначає «дедалі більше покладаються на скорочений процес під керівництвом самих редакторів або авторів; онлайн-історії отримують менше уваги, ніж друковані, і можуть не перевірятися зовсім» [90, с. 4].

Наступний етап – «політичний фактчекінг». З появою інтернету фактчекінг став доступним і «не журналістам». Феномен зовнішнього фактчекінгу пов'язаний насамперед з інтернетом і вперше виник у Сполучених Штатах. Ідея про те, що Всесвітня мережа дозволила пересічним громадянам по-новому притягувати до відповідальності як політиків, так і журналістів, була поширеною в риториці нових медіа наприкінці 1990-х та на початку 2000-х років. Так, як зазначає Л. Грейвс, «серед першої хвилі політичних блогерів це ставлення відобразилося в популярному гаслі: «Ми можемо перевірити твої факти!». Аматорські сайти з перевірки фактів, такі як Snopes.com та Spinsanity, запущені у 1995 та 2001 роках відповідно, використовували можливості нового середовища для створення ретельно анотованих аналізів онлайн-чуток та політичної риторики» [90, с. 5].

Ці ранні ініціативи продовжили три видання під керівництвом журналістів, які здобули загальнонаціональне визнання та допомогли утвердити новий жанр як легітимну форму політичного репортажу: у грудні 2003 році розпочав свою роботу FactCheck.org – перший сайт цілодобової політичної перевірки, «проект Центру публічної політики Анненберга Університету Пенсільванії, поклавший початок для багатьох послідовників» [87], а також PolitiFact та The Washington Post's Fact Checker у 2007 році.

За дослідженням Л. Грейвс «під час виборів 2004 року, ймовірно під впливом FactCheck.org, журналісти дедалі частіше почали використовувати термін «фактчекінг» для опису матеріалів, що спростовували передвиборчі

заяви. Кожні наступні президентські вибори супроводжувалися активнішим політичним фактчекінгом з боку великих національних новинних організацій, таких як The New York Times, CNN та NPR, а також регіональних і місцевих редакцій по всій країні» [90, с. 5].

Так, ми підійшли до третього етапу розвитку фактчекінгу, а саме «глобальної мережевої співпраці». Етап глобальної мережевої співпраці, що охоплює період з 2010-х років до сьогодні, докорінно змінив архітектуру перевірки інформації, перетворивши її з ізольованих редакційних зусиль на цілісну екосистему цифрового захисту.

Центральною подією цього етапу, що заклала фундамент для глобальної інституціоналізації професії, стало створення Міжнародної мережі фактчекінгу (International Fact-Checking Network – IFCN) на базі Інституту Пойнтера у 2015 році. На сайті IFCN зазначається «мережа IFCN відстоює цілісність інформації у глобальній боротьбі з дезінформацією та підтримує фактчекерів через налагодження зв'язків, підвищення кваліфікації та співпрацю та охоплює понад 170 фактчекінгових організацій у всьому світі шляхом адвокації, навчання та глобальних заходів» [93].

В цьому періоді фактчекінг почав швидко поширюватися за межами Північної Америки, починаючи з новинних видань у Великій Британії та Франції. Протягом останнього десятиліття хвилі сайтів із перевірки фактів були запуснені як журналістами, так і групами громадянського суспільства по всьому світу. Як зазначає Л. Грейвс, «Європа та Південна Америка стали першими центрами активності, тоді як в Азії, Африці та на Близькому Сході спостерігалось інтенсивне зростання протягом останніх кількох років. Багато з цих проєктів прикріплені до відомих новинних організацій, таких як BBC, французька Le Monde, бразильська O Globo, телевізійна мережа JTBC у Південній Кореї та інші. Проте за межами США більшість фактчекінгових ініціатив не мають прямих зв'язків із редакціями, працюючи як незалежні сайти або як проєкти університетів (наприклад, південноафриканський Africa Check) чи організацій громадянського суспільства (таких як боснійський

Istinomjer та сербський Istinomer, які керуються групами з питань належного врядування, а їхні назви зазвичай перекладаються як «правда» або «істина»)» [90, с. 5–6].

А. Бабак, досліджуючи тему розвитку фактчекінгу у світі, висвітлюючи тему африканського континенту, звернув увагу на поширення саме радіоформатів: «У 2016 р. Africa Check вирішила запустити свою радіопрограму для розширення аудиторії... Подібна ініціатива виникла в Кенії, де запустився сайт PesaCheck. Громадська організація перевіряє заяви публічних осіб щодо витрат бюджету в східноафриканських країнах, де існує серйозна корупція (з суахілі pesa означає «гроші») [3].

На іншому континенті у Латинській Америці напередодні літніх Олімпійських ігор 2016 року у Бразилії виникла хвиля обіцянок політиків стосовно організації заходу, котрий відбувся на тлі протестів та скандалів навколо організаторів. Як зазначає А. Бабак, саме тому «в 2015 році виникла ініціатива Lupa... яка перевіряє багато тем: вірус Зіка, жовта лихоманка, Трамп, Обама та інші важливі для бразильців питання. Це перше інформаційне агентство в Бразилії, яке систематично й безперервно перевіряє точність інформації» [97].

За дослідженням Лабораторії репортерів Дюкського університету (Duke Reporters' Lab), що є однією із найавторитетніших джерел даних та досліджень у світі, у 2025 році нарахувала 443 активних фактчекінгових проєкти у всьому світі у 2025 році.

Невелике зниження на близько 2% порівняно з минулим роком, відбувалося на тлі того, як Meta, яка співпрацювала з фактчекерами в площині дезінформації, завершила цю програму у США.

Фактчекери залишаються активними у 116 країнах та працюють понад 70 мовами. Хоча в Азії спостерігалось невелике зниження щороку з 2022 року, кількість проєктів продовжує зростати в Європі, де відбулося збільшення зі 131 наприкінці 2022 року до 139 наприкінці 2024 року. Кількість проєктів залишалася майже сталою протягом цього періоду в Африці (з 66–67

проєктами) та Південній Америці (з 38–39 проєктами). Майже 80 фактчекінгових проєктів діють у країнах, які «Репортери без кордонів» вважають особливо небезпечними для журналістики [90].

На сучасному етапі (2024–2026 рр.) розвиток фактчекінгу у світі характеризується двома потужними векторами: автоматизацією та колаборацією. Провідні фактчекінгові організації почали використовувати інструменти ШІ для моніторингу телестерів у реальному часі та виявлення дипфейків. Так, за прикладом наведемо одну з провідних британських організацій Full Fact, яка розробила власну систему Full Fact AI. Як пояснюється в методології ресурсу «ця технологія дозволяє автоматизувати моніторинг медіапростору за допомогою трьох інструментів: «Search (пошук тверджень у реальному часі), Know (зіставлення висловлювань із верифікованими базами даних статистичних служб) та Alerts (миттєве сповіщення журналістів про повторення раніше спростованих фейків у прямому ефірі)» [88].

Також прикладом боротьби із синтетичним контентом є індійська ініціатива Deepfake Analysis Unit (DAU), створена Альянсом з боротьби з мізінформацією (МСА). Вони використовують «спеціалізовані алгоритми машинного навчання для аналізу метаданих та артефактів зображення, що дозволяє ідентифікувати дипфейки, які стрімко поширюються через месенджери та соціальні мережі під час виборчих процесів» [94].

Прикладом колаборацій, які розвинулись до 42 учасників-медіаорганізацій, є бразильський проєкт Comprova (Бразилія), що був запущений у 2018 році, на тлі дезінформації під час виборів. Основним принципом його роботи, є те, що жодне спростування не публікується, поки його не верифікують щонайменше три різні редакції з пулу колаборації. Як йдеться в описі проєкту, його метою є «запропонувати аудиторії чітке та достовірне розуміння подій, а також зробити свій внесок у цілісність цифрового середовища та суспільства, яке є краще поінформованим та стійкішим до дезінформації, шахрайства та онлайн-шахрайства» [95].

З нещодавніх подібних проєктів, хотілося б відзначити індійську коаліцію Shakti: India Fact-Checking Collective, запущений напередодні загальних виборів 2024 року – «це консорціум із понад 100 фактчекерів та видавців новин в Індії, які співпрацюють, щоб допомогти ранньому виявленню дезінформації та діпфейків в Інтернеті, а також розширити охоплення фактчекінгу місцевими мовами» [96]. Так коаліція поєднала зусилля понад 100 медіаорганізацій та фактчекінгових редакцій для захисту інформаційного простору від цифрових маніпуляцій. Унікальність цієї моделі полягає в її ексклюзивності, оскільки мережа охоплює контент на понад 15 регіональних мовах Індії, що дозволяє оперативно верифікувати дані в мовних сегментах, які часто залишаються поза увагою великих англomовних ЗМІ. Центральною ланкою проєкту є створення єдиного технологічного репозиторію та «гарячих ліній» у месенджерах, що дає змогу редакціям миттєво обмінюватися результатами спростувань і не дублювати роботу під час критичних подій. Особливу увагу в межах Shakti приділено боротьбі з синтетичною дезінформацією: спеціалізований підрозділ Deepfake Analysis Unit (DAU), про який йшлося в фокусі ШІ. Цей досвід важливий для країн Глобального Півдня, адже, як йдеться в описі проєкту, «демонструє, що ефективна протидія віральним фейкам можлива лише за умови відмови від медійної конкуренції на користь спільної безпеки» [96].

Отже, аналіз становлення та еволюції зарубіжних моделей фактчекінгу дозволяє констатувати, що він пройшов складний шлях від допоміжної редакційної функції до автономної глобальної системи інформаційного захисту. Історична ретроспектива свідчить про поступову зміну фундаментальної парадигми: якщо в першій половині ХХ століття перевірка фактів була внутрішньою процедурою для підтримання престижу окремих видань, то на сучасному етапі вона перетворилася на публічний інструмент протидії гібридним загрозам та дезінформаційним кампаніям. Досвід західних медіа, зокрема таких видань як «TIME» та «The New Yorker», заклав методологічну базу, де фактчекінг розглядається не як цензура, а як спільна

практика журналіста та джерела задля досягнення максимальної відповідності реальності.

Сучасний стан розвитку галузі (2024–2026 рр.) демонструє чітку тенденцію до технологізації та мережевої солідарності. Використання інструментів штучного інтелекту, таких як система Full Fact AI для моніторингу ефірів у реальному часі чи спеціалізовані алгоритми Deepfake Analysis Unit для виявлення синтетичного контенту, підтверджує, що швидкість поширення фейків у цифрову епоху робить суто людські ресурси недостатніми для ефективної верифікації. Одночасно з цим, поява масштабних консорціумів, як-от бразильського Comprova чи індійської коаліції Shakti, маркує перехід від професійної конкуренції до колективної відповідальності. Модель, за якої спростування публікується лише після підтвердження кількома незалежними редакціями, мінімізує ризики суб'єктивізму та посилює довіру аудиторії.

Важливим аспектом є також географічне розширення та інституціональна стандартизація фактчекінгу. Створення Міжнародної мережі фактчекінгу (IFCN) дозволило уніфікувати вимоги до прозорості та неупередженості в усьому світі, створивши етичний каркас, на який сьогодні орієнтуються організації у понад сотні країн. При цьому центр інновацій помітно змістився до країн Глобального Півдня, де через гострі соціально-політичні виклики та специфіку месенджерів було розроблено найбільш гнучкі стратегії швидкого реагування. Таким чином, зарубіжний досвід сформував багаторівневу та високотехнологічну екосистему, яка стала необхідним фундаментом і методологічним взірцем для розбудови національних систем верифікації, зокрема й українських фактчекінгових ініціатив.

Для України цей досвід не просто став теоретичним взірцем, а трансформувався у практичну зброю в умовах повномасштабної агресії. Спадкоємність західних традицій точності та сучасних інструментів автоматизації дозволила українським ініціативам швидко пройти шлях від

волонтерських проєктів до визнаних у світі. Саме цей процес адаптації глобальних стандартів до унікальних викликів національного медіапростору, де фактчекінг став формою інформаційного спротиву, ми розглянемо далі.

2.2. Становлення та еволюція фактчекінгу в Україні

Розвиток українського сегмента верифікації інформації має унікальну траєкторію, оскільки він формувався не лише як журналістська практика, а як стратегічний елемент національної безпеки в умовах гібридної агресії. На відміну від західних моделей, де еволюція тривала десятиліттями, український фактчекінг здійснив стрімкий стрибок від аматорських ініціатив до високотехнологічних проєктів, інтегрованих у глобальні мережі.

Процес становлення вітчизняного фактчекінгу ми умовно розділили на три ключові періоди:

1. Етап моніторингу політичної відповідальності (2008–2013 рр.)
Становлення розпочалося з розробки методик контролю за діяльністю державних діячів. Основний акцент робився на фіксації публічних обіцянок та документальному підтвердженні їх виконання. Це сформувало перші в країні стандарти системної архівації фактів та відкритої журналістської аргументації.

2. Етап інституціоналізації та протидії пропаганді (2014–2021 рр.)
Розвиток галузі прискорився через зовнішні загрози, що змістило фокус на викриття дезінформаційних кампаній. У цей період відбулася професійна спеціалізація фахівців, впровадження жорстких протоколів верифікації та офіційне визнання українських методик на міжнародному рівні через сертифікацію у глобальних мережах.

3. Етап військової стійкості та автоматизації (з 2022 року до сьогодні)
Сучасний період характеризується переходом до миттєвої верифікації вірального контенту в умовах війни. Пріоритетом стало впровадження

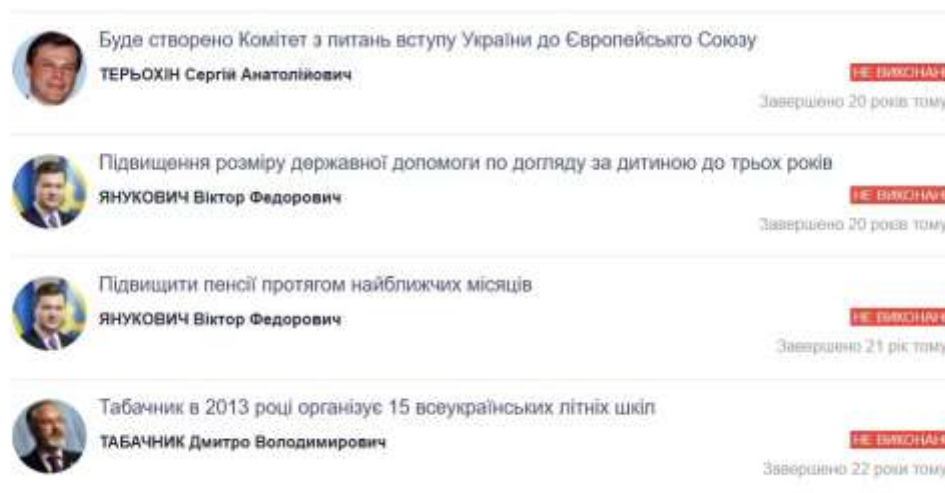
швидких цифрових інструментів, чат-ботів та штучного інтелекту для моніторингу соцмереж. Сформувалася гібридна модель, де незалежні аналітичні центри координують зусилля з державними безпековими інституціями.

Розглянемо більш детально кожен із періодів:

1. Етап моніторингу політичної відповідальності (2008–2013 рр.)

Процес становлення вітчизняного фактчекінгу розпочався не з протидії зовнішній пропаганді, а з внутрішнього запиту на підзвітність влади. У 2008 році першим, хто став робити фактчек, став аналітичний портал «Слово і діло», який займався тим, що, як йдеться в описі проєкту на його сайті «моніторив та фіксував обіцянки політиків та відстежував стан їхнього виконання» [15].

Рисунок 2

Скриншот зі сайту «Слово і діло» з невиконаними обіцянками політиків 2013 року

Становлення цієї моделі відбувалося через розробку унікальних алгоритмів архівації публічних заяв: кожна обіцянка отримувала статус (виконано, не виконано, у процесі) та підкріплювалася конкретними документальними доказами. Цей період заклав методологічний фундамент прозорості та відкритої аргументації, де читач міг самостійно перевірити хід дослідження.

2. Етап формування та інституціоналізації в умовах гібридної агресії (2014–2021 рр.).

Згідно з історичною довідкою на сайті Національної спілки журналістів наступними, «у 2014 році з'явився «StopFake» – проєкт, заснований викладачами та студентами Могиллянської школи журналістики як пряма відповідь на масовану дезінформаційну кампанію та агресію» [22]. Його діяльність сфокусована на спростуванні фейкових новин, пропаганди та маніпуляцій. До проєкту долучилися журналісти, редактори, програмісти та перекладачі. На початку ключовою метою проєкту було спростування дезінформації та пропаганди щодо подій в Україні, згодом проєкт трансформувався і став також досліджувати методи та механізми впливу на інші країни та регіони, зокрема на держави Європейського Союзу та колишнього Радянського Союзу. Як власне вказано на сайті «StopFake», «інформація поширюється 14 мовами: російською, англійською, українською, іспанською, румунською, болгарською, французькою, італійською, голландською, чеською, сербською, турецькою, німецькою та польською мовами» [40].

Їхню методологію вони називають MAD (monitoring, archiving and debunking). Йдеться про три послідовні етапи: моніторинг медіа-простору для виявлення загрозливих наративів, їх архівування для аналізу та виявлення патернів, а також спростування (debunking)

У 2016 році з'явилася «VoxCheck» – фактчекінгова ініціатива від аналітичної платформи «VoxUkraine», котра «спеціалізується на систематичній перевірці публічних заяв та висловлювань українських політиків та чиновників на предмет відповідності економічним, статистичним та юридичним фактам» [41].

«В основі – методика за принципом «натисни та перевір». Будь-хто може перевірити хід нашої аргументації. Все прозоро. Сьогодні у базі – понад 9000 політичних тверджень та близько 6000 спростованих фейків. Якість перевірок забезпечує редакційна колегія проєкту. Перед публікацією кожного матеріалу

його повинні схвалити два члени редколегії», — йдеться на сайті проєкту «VoxCheck» [41].

Подальший розвиток галузі характеризується появою таких проєктів як заснований у 2016 році громадською організацією «Центр аналітики і розслідувань» проєкт «Без брехні», що став важливою складовою екосистеми медіаконтролю в Україні. На відміну від вузькопрофільних антипропагандистських ініціатив, діяльність цієї команди фокусувалася на комплексному моніторингу професійних стандартів журналістики. Місія організації є «захист та розвиток прав і свобод людини, свободи волевиявлення та вираження поглядів, вільної та незалежної преси та інших ЗМІ, основних принципів демократії, соціальних, економічних та культурних інтересів громадян, реалізація освітньої культурної та просвітницької діяльності задля сприяння встановлення демократичного громадянського суспільства в Україні. Таким чином, проєкт реалізує ширшу стратегічну мету – не лише нейтралізацію дезінформації, а й системне оздоровлення українського медіапростору через підвищення якості журналістського контенту» [39].

Також у 2018 році з'явився проєкт «По той бік новин», який запровадив «Інститут розвитку регіональної преси» як незалежна інформаційна кампанія з медіаграмотності, фактчекінгу та розвитку критичного мислення. Як йдеться в описі на сайті проєкту, «завданням проєкту оголошена публікація роз'яснювальних матеріалів перевірки повідомлень в інформаційному просторі за принципом «public fact check» на системній основі» [77]. Як зазначає засновниця проєкту «По той бік новин» Альона Романюк, «ідея проєкту простою, доступною мовою розвінчувати улюблені побутові міфи та стереотипи... Вже перші дні діяльності проєкту довели, що не лише звичайні люди не вміють перевіряти інформацію, не роблять цього й професійні журналісти» [53, с. 227].

Крім того, такі медіаорганізації, як «Детектор медіа» та Інститут масової інформації (ІМІ), інтегрували елементи фактчекінгу у свій моніторинг медіа на предмет виявлення дезінформації та порушень стандартів [77].

Ключовим на цьому етапі розвитку, стало визнання українських стандартів на світовому рівні, коли два українських проекти приєднали до міжнародної мережі International Fact-Checking Network (IFCN). В. Романенко зазначає, що «StopFake» приєднався до IFCN у 2019 році «і розпочав свою діяльність у рамках програми з перевірки фактів для компанії Мета. Таким чином вже на початку широкомасштабного вторгнення команда проєкту володіла усіма можливими інструментами та ресурсами для протидії дезінформації, була інтегрована в міжнародну професійну спільноту, що посилює діяльність з перевірки фактів та допомогло поширювати спростування для різних міжнародних аудиторій» [53, с. 226]. Згідно з даними інституту Пойтнер, проєкт «VoxCheck» долучився до IFCN у 2018 році.

Активізація політичних процесів в Україні, зокрема президентські вибори 2019 року, стала потужним стимулом для зростання попиту на верифікацію контенту та розширення фактчекінгового середовища. Також прикладом стала міжредакційна колаборація у 2019 році. Тоді під час виборів Президента України провідні незалежних медіа, як-от «Громадське радіо», «Українська правда», «Новое время», «KyivPost», «Радіо Свобода» та профільної організації «VoxCheck», об'єдналися під назвою «#ВибориБезБрехні». Діяльність цієї ініціативи була «зосереджена на оперативній перевірці тверджень кандидатів у президенти на предмет маніпуляцій та недостовірності, що дозволило об'єднати ресурси різних медіаплатформ для забезпечення прозорості виборчого процесу» [76]. Ці та подібні ініціативи заклали фундамент для інституційної стійкості українських медіа. Як зазначає В. Романюк «аналіз діяльності фактчекінгових та медіа-організацій показав, що до початку 2022 року в Україні склалась унікальна ситуація, коли різноманіття завдань різних організацій дало змогу вирішувати широкий спектр стратегічних завдань у сфері протидії дезінформації... Це

сприяло формуванню високого рівня обізнаності аудиторії щодо основних загроз Кремлівської пропаганди та формування стійкості до неї» [53; с. 228].

3. Етап військової стійкості та автоматизації (з 2022 року до сьогодні). Новітній етап розвитку, спричинений повномасштабною агресією з 2022 року, привів до посилення існуючих та появи нових значущих ініціатив.

Наведемо приклади проєктів, які почали свою фактчекінгову діяльність після початку повномасштабного вторгнення. Так, харківське видання «Гвара Медіа» (Gwara Media) у 2022 році запустило чат-бот «Перевірка» (Perevirka) [52], що дозволило автоматизувати процес подачі запитів від аудиторії та прискорити спростування фейків у соцмережах. Вже у 2023 приєдналися до мережі IFCN [93]. З локальних проєктів, ще хотілося б зазначити «Брехунець» (Район.in.ua), котрий був покликаний боротися із фейками та дезінформацією у Волинській і Рівненській областях сам проєкт запустили 1 грудня 2021 року [26]. Але після початку повномасштабного вторгнення робота редакції змінилася, як зазначила редакторка проєкту С. Кирилова, «редакція «Район.in.ua» разом із її проєктом перейшла на цілодобовий робочий графік, щоб читачі в будь-який час могли прочитати правдиві новини. Тепер у нас є нічні й денні зміни, тож багатьом із нас треба було перелаштуватися на новий режим роботи... Інформації стало дуже багато, це правда безкінечний потік. Тому в час реальної війни головна особливість фактчекінгу в тому, щоб робити спростування швидко» [7].

Також 11 лютого усього за декілька тижнів до повномасштабного вторгнення було запущено проєкту «НотаЄнота». Тоді його засновниця Альона Романюк розповіла, що «це антифейкові інтелектуальні ігри, метою яких є навчити навичок інформаційної гігієни» [54], втім військові реалії змінили вектор проєкту та зосередилася на викритті дезінформації, яка шкодить українцям і перемозі України. За словами Альони Романюк, «складно відстежувати всі фейки, які поширюють у коментарях і таким чином впливають на думку людей. Окремий напрямок дезінформації ведеться на аудиторію за кордоном саме в коментарях та закритих спільнотах... До того ж

доводиться довше вичікувати, щоби зрозуміти, чи фейк стає вірусним, чи він «мертвонароджений», адже якщо фейк гине за кілька годин, то спростовувати його немає сенсу» [106].

Але зміна вектора від моніторингу внутрішньополітичних маніпуляцій чи медіаграмотності до системної боротьби з агресивною зовнішньою пропагандою та дезінформацією характерна не тільки для організацій, що створилися відносно нещодавно, а і для тих, хто існував в медіпросторі тривалий час. Адже український інформаційний простір, особливо в перший рік повномасштабної війни, стикнувся з безпрецедентною кількістю пропаганди. Тож, за нашими спостереженнями, для більшості організацій, що займалися і займаються фактчекінгом основними рисами цього періоду стали:

- мілітаризація та адаптивність: перехід редакцій на цілодобовий режим роботи та фокус на викритті воєнних фейків, що безпосередньо загрожують життю громадян;

- інноваційність: активне впровадження автоматизації (чат-боти), на кшталт «Гвара Медіа» та гейміфікації («НотаСнота») для охоплення ширшої аудиторії;

- масштабування: до сильних національних проєктів приєдналися доволі сильних локальних гравців, здатних оперативно спростовувати дезінформацію в конкретних регіонах.

Також, окремо хотілося би зупинитися на тому, що нині в Україні три проєкти отримали сертифікацію IFCN, серед яких два загальноукраїнських та один локальний. Членство цих організацій у мережі підтверджує, що методологія українських фактчекінгових організацій відповідає міжнародним стандартам неупередженості та прозорості, що підвищує їхню довіру та ефективність у боротьбі з інформаційними загрозами. Адже діяльність усіх медіа, котрі пройшли перевірку IFCN, обов'язково мають відповідати п'яти основним принципам, що зазначені на сайті організації:

1. «Безпристрасність та політична незалежність» [93]

Перевірка фактів відбувається з використанням однакових стандартів, які не змінюються відповідно до ситуації. Організація, що виконує перевірку фактів, не виступає на підтримку та не пов'язана із жодною партією, політиком чи політичним кандидатом;

2. «Прозорість джерел перевірки» [93]. В матеріалах надаються усі джерела настільки детально, аби читачі могли самостійно провести викриття дезінформації, за винятком випадків, коли може бути порушена особиста безпека джерела, у таких випадках підписанти надають якомога більше деталей.

3. «Прозорість джерел фінансування і роботи організації» [93]. Організації-підписанти прозоро визначають власні джерела фінансування та гарантують, що спонсори не матимуть жодного впливу на висновки у матеріалах. Дані щодо професійного досвіду усіх ключових фігур в організації та організаційна структура, як і її правовий статус мають бути у відкритому доступі.

4. «Прозорість методології перевірки» [93]. Чітка та зрозуміла методологія для вибору, дослідження, написання, редагування, публікації та виправлення.

5. «Відкритість і чесність у виправленнях та спростуваннях своїх помилок» [93].

Отже, український фактчекінг пройшов шлях від моніторингу внутрішньополітичних обіцянок («Слово і діло») у 2008 році до масштабної протидії зовнішнім гібридним загрозам після 2014 року. З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році пріоритетом стало оперативне знешкодження воєнних фейків, що безпосередньо загрожують національній безпеці та життю громадян.

Важливим етапом розвитку стало формування культури партнерства, прикладом чого є проєкт «#ВибориБезБрехні» (2019). Об'єднання зусиль провідних незалежних медіа («Українська правда», «Радіо Свобода», «Громадське радіо» та ін.) навколо професійної експертизи «VoxCheck»

довело, що коаліція є найефективнішим інструментом протидії масштабним маніпуляціям. Цей досвід заклав фундамент для інституційної стійкості всієї медіаспільноти.

Також варто зазначити, що членство українських проєктів (StopFake, VoxCheck, Gwara Media) у міжнародній мережі IFCN підтверджує відповідність вітчизняних методик глобальним стандартам. Це гарантує дотримання п'яти засадничих принципів: неупередженості, прозорості джерел, прозорості фінансування, чіткої методології та відкритої політики виправлень. Така інтеграція підвищила довіру до українських спростувань на міжнародній арені.

Сучасний період характеризується впровадженням інновацій, таких як автоматизовані чат-боти («Перевірка» від Gwara Media) та ігрові формати («НотаЄнота»). Водночас відбулося зміцнення регіонального фактчекінгу (проєкт «Брехунець»), що дозволяє ефективно боротися з дезінформацією на рівні громад, де фейки часто мають специфічний локальний характер.

Отже, сформована протягом десятиліть екосистема верифікації інформації довела свою життєздатність у найкритичніший момент сучасної історії України. Проте досвід перших місяців повномасштабного вторгнення засвідчив, що одного лише спростування фейків (дебанкінгу) недостатньо для захисту суспільства від когнітивних атак. Це зумовило трансформацію ролі фактчекерів: із суто «арбітрів істини» вони перетворилися на активних суб'єктів просвітництва. Сьогодні стратегічна перевага досягається не лише швидкістю виявлення брехні, а й здатністю навчити аудиторію розпізнавати маніпуляції самостійно, ще до моменту взаємодії з ними.

РОЗДІЛ 3

СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ФАКТЧЕКІНГОВИХ ПРОЄКТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

3.1. Державна стратегія розвитку медіаграмотності в Україні

Сьогодні, стикаючись з викликами, що постають перед сучасними українцями, фактчекінг набув критично важливої освітньої та виховної функції, що має реалізуватись превентивно, адже складовою російської агресії проти України є масштабна інтервенція в інформаційному просторі. Так, як зазначають у Центрі громадянської просвіти «Альменда», запровадження в системі російської освіти певних наративів, спрямованих на виправдання та легалізацію війни проти України, «так сталося, що історія опинилася в центрі найновішої агресії Росії проти України. Щоб надати цій агресії сенс, щоб зробити її «зрозумілою» для певного кола людей, Кремль розповідає цим людям історії про історію» [44]. Проте під загрозою не тільки історичні факти, адже російська пропаганда насправді намагається проникнути в усі сфери життя, таким чином у сьогоденні факти та правда опинилися під загрозою, поступившись «постправді».

За визначенням Оскфордського словника, «постправда це обставини, за яких об'єктивні чинники надають менше впливу на формування громадської думки, ніж заклики до емоцій і особистих переконань» [108]. Як зазначає О. Гороховський, «дискурс постправди часто протиставляється раціональному мисленню, науковій методології, розслідуванням, які прагнуть об'єктивності» [70, с. 56]. Тож в цих умовах, очевидно, що протистояння в інформаційній війні не може зводитися лише до виявлення та спростуванню фейків російської пропаганди, а й розумінню що навчання аудиторії інструментам критичного мислення та медіаграмотності, що запобігає впливу

dezінформації у майбутньому. Ця функція є прямим продовженням концепції медіаграмотності про яку ми писали вище.

В спільній роботі Б. Свайр-Томпсон, У. Екер та С. Левандовського зазначається, що «теоретичне підґрунтя цієї функції базується на необхідності переходу від пасивного спростування до активного навчання. Дослідження комунікації доводять, що просте викриття брехні, так званий дебанкінг, часто є недостатнім і може викликати ефект «зворотного вогню», коли людина лише зміцнюється у своїх помилкових переконаннях» [100].

Це, на думку Д. Сітрон, пов'язано з глибинними когнітивними упередженнями аудиторії: «нашу увагу також привертає інформація, яка збігається з нашою точкою зору. Психологи називають таку тенденцію підтверджувального упередження (confirmation bias). А «соцмережі посилюють цю тенденцію, дозволяючи нам миттєво й масово ділитися інформацією, яка відповідає нашим поглядам» [12]. Є. Серєда наводить такий приклад підтверджувального упередження: «Так, якщо в користувача є в соцмережі двоє друзів, один із яких публікує пости проти «Зе!Команди», а інший – на її підтримку, й користувач лайкає і репостить тільки перші, то поступово його стрічка перетвориться на опозиційну «бульбашку» [59]. Так, у 2016 році дослідники з Інституту вивчення мозку Університету Південної Каліфорнії провели нейрофізіологічний експеримент за участю осіб із радикальними політичними переконаннями. Результати засвідчили, що в момент зіткнення з фактами, які прямо спростовували їхні погляди, у піддослідних активувалися ділянки мозку, відповідальні за реакцію на фізичну загрозу та відчуття болю. Як зазначає Е. Герзема, «це підтверджує, що людина на біологічному рівні може сприймати інформацію щодо зміни переконань як руйнацію її світогляду та реальну небезпеку» [89].

Саме тому освітня функція передбачає надання аудиторії не лише вердикту, а й інструментарію для самостійної верифікації, що перетворює фактчекінг на ефективний превентивний механізм. Головна мета освітньої діяльності – формування аналітичної компетентності та інформаційного

імунітету. Це досягається через систематичне пояснення: чому одне джерело є надійним, а інше – ні; як використовувати зворотний пошук зображень, перевіряти метадані чи шукати першоджерела; як розпізнавати патерни маніпуляцій. Фактчекінг інтегрується в освітню сферу, діючи як система раннього попередження та тренажер критичного мислення для широкої аудиторії.

Важливим кроком у системній реалізації цієї освітньої місії стало розроблення та впровадження на рівні держави «Стратегії Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року» (надалі Стратегія – ред.). Згідно зі Стратегією, «розвиток медіаграмотності розглядається не просто як освітній напрям, а як складова національної безпеки» [62]. До того зазначається, що «Рада Європи визначає медіаграмотність як один із основних інструментів розширення можливостей людей, спільнот і націй для участі та внеску у глобальні знання. У Директиві ЄС про аудіовізуальні медіасервіси наголошується на важливості передових навичок медіаграмотності для доступу до інформації та створення медіаконтенту» [62].

Як зазначається у «Стратегії для розвитку медіаграмотності», в країні передбачені:

1. Масштабування спроможностей, тобто створення умов, за яких навички верифікації стають доступними для різних вікових та соціальних груп — від школярів до людей літнього віку, які є найбільш вразливими до цифрових маніпуляцій.

2. Синергія державного та громадського секторів: Стратегія фіксує необхідність тісної співпраці між державними інституціями (зокрема Центром стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки) та незалежними фактчекінговими організаціями. Це дозволяє оперативно трансформувати складні результати досліджень дезінформації у доступні освітні продукти.

3. Превентивна протидія: особливий акцент у документі зроблено на розвитку стійкості до маніпулятивних технологій ще до моменту їх масового поширення.

Таким чином, Стратегія до 2026 року створює нормативне поле, у якому фактчекінгові проєкти виступають основними експертними центрами. Їхня роль у межах цієї стратегії полягає у забезпеченні «зворотного зв'язку» між динамічним інформаційним полем війни та статичними освітніми програмами, що дозволяє державній системі медіаосвіти залишатися актуальною та адаптивною.

Фактчекінгові проєкти впливають на медіаграмотність через декілька чинників, серед яких забезпечення достовірності (фактчекінг підвищує стандарти якості контенту, що веде до реального зменшення кількості фейків та зміцнення довіри аудиторії); зниження дезінформаційного впливу; підтримка етичних стандартів, адже верифікація стає частиною редакційної політики, формуючи нову етичну основу професійної діяльності; навчання споживачів механізмам перевірки та розвитку в них критичного мислення та виявлення маніпулятивного контенту: використання алгоритмів аналізу тексту дозволяє деконструювати приховані впливи, зокрема в політичних кампаніях.

В умовах сучасної інформаційної війни фактчекінг зазнав глибинної трансформації: від інструменту спростування окремих фейків до фундаменту національної системи медіаграмотності. Так, феномен «постправди» та дія когнітивних упереджень (зокрема підтверджувального упередження та ефекту «зворотного вогню») роблять пасивний дебанкінг малоефективним. Оскільки мозок сприймає атаку на переконання як фізичну загрозу, єдиним дієвим методом протидії стає превентивне навчання – формування інформаційного імунітету до моменту зіткнення з дезінформацією.

Впровадження державою «Стратегії розвитку медіаграмотності до 2026 року» визначає медіаграмотність як пріоритет національної безпеки. У цьому контексті фактчекінг розглядається не як самоціль, а як критично важлива компетенція, яку держава прагне масштабувати через синергію з громадським

сектором. Основними важелями, через які фактчекінг формує медіаграмотність, є забезпечення достовірності контенту, підтримка етичних стандартів журналістики, зниження дезінформаційного впливу та навчання аудиторії алгоритмам аналізу тексту для виявлення прихованих маніпуляцій.

3.2. Кейс-стаді: досвід проєктів «StopFake», «VoxCheck» та «Гвара Медіа»

Для аналізу було обрано три провідні українські проєкти, що мають сертифікацію міжнародної мережі IFCN. Вибір саме «StopFake», «VoxCheck» та «Гвара Медіа» зумовлений тим, що вони репрезентують різні моделі та еволюційні етапи розвитку галузі: від протидії зовнішній пропаганді та аналізу економічних даних до впровадження високотехнологічних інструментів швидкої верифікації.

Пропонуємо умовно розділити вплив фактчекінгу на медіаграмотність на прямий та опосередкований. Прямий вплив – це процес безпосередньої передачі аудиторії прикладного інструментарію верифікації, що реалізується через активну освітню діяльність. Цей вплив полягає не лише у проведенні тренінгів для журналістів, освітян та молоді, а й у створенні розгалужених освітніх програм для стабільного поширення знань. Ключовим елементом прямого впливу є технологічна адаптація контенту – створення інфографіки та коротких відеоформатів, що дозволяють споживачу миттєво застосовувати навички верифікації в повсякденному житті, формуючи мобільний та дієвий інформаційний імунітет.

Опосередкований вплив – це процес системної трансформації інформаційного середовища та інституційної бази суспільства, що відбувається через впровадження стандартів верифікації в освіту, державне управління та журналістську етику. На відміну від прямого навчання, цей вплив спрямований на створення «інфраструктури довіри» та механізмів

колективного захисту, де фактчекінгові проєкти виступають експертними центрами, що формують єдині стандарти оцінки інформації, інтегрують медіагігієну в академічне середовище та захищають міжнародний інформаційний простір.

Згідно з дослідженням USAID-Internews за 2024 рік, найвідомішим фактчекінговим проєктом в Україні є «StopFake» – його обрали 18% респондентів, що брали участь у щорічному дослідженні [67].

Діяльність цього проєкту у галузі медіаграмотності з початку повномасштабного вторгнення, була систематизована за кількома ключовими напрямками, які поєднували безпосередню боротьбу з дезінформацією та освітню роботу. На основі отриманих даних з відкритих джерел, щорічних звітів та коментарів спеціалістів зі «StopFake» ми створили порівняльну таблицю, у якій систематизували діяльність аналітичного проєкту «StopFake» протягом 2022–2025 років (див. Додаток А).

Специфіка роботи фактчекінгового проєкту «StopFake» у 2022 році полягала у діяльності за такими напрямками:

I. Фактчекінг та моніторинг:

- 1) аналіз російської пропаганди у всіх її проявах та дебанкінг;
- 2) посилення діяльності після початку повномасштабного вторгнення;
- 3) регулярний моніторинг російських та українських ЗМІ, а також соцмереж;
- 4) співпраця з Meta в межах фактчекінгової програми з маркування та спростування контенту;
- 5) аналіз явища «кремлівська пропаганда» у всіх аспектах і проявах.

II. Освіта та тренінги:

- 1) проведення тренінгів з фактчекінгу та верифікації інформації, розвиток медіаграмотності. Зокрема, 8 дайджестів "Чистий мозок", проєкту що діяв спільно з МОЗ України;

2) «StopFake» разом з українською службою Polskie Radio в рамках програми «Чия інформація» започаткували спільний проєкт про

дезінформацію. Разом з AVA-TV (Молдова) реалізовували спільний блог «Методичка про російську дезінформацію та пропаганду в Україні, Молдові та регіоні».

III. Медійні дослідження та робота щодо поширення впізнаваності проєкту. Проведення власних досліджень, пов'язаних з явищами дезінформації та пропаганди.

Специфіка роботи фактчекінгового проєкту «StopFake» у 2023 році полягає у діяльності за такими напрямками:

I. Фактчекінг та моніторинг:

- 1) аналіз явища «кремлівська пропаганда» у всіх аспектах і проявах;
- 2) регулярний моніторинг російських, українських ЗМІ та соцмереж;
- 3) співпраця з Meta в межах фактчекінгової програми з маркування та спростування контенту;
- 4) розширення до 14 мовних служб; посилення іспаномовного сегмента та відкриття хабу в Іспанії;
- 5) відновлення роботи румунської та сербської (Балканської) служб.

II. Освіта та тренінги:

- 1) проведення тренінгів з протистояння антидемократичній пропаганді та дезінформації, фактчекінгу та верифікації інформації;
- 2) розвиток медіаграмотності, зокрема через участь у програмі «По факту» на Громадському радіо;
- 3) організація 1-го Європейського конгресу з дезінформації та фактчекінгу (Мадрид, Іспанія) спільно з УСЗМ.

III. Медійні дослідження та робота щодо поширення впізнаваності проєкту:

- 1) проведення власних медійних досліджень (згідно з методологією MAD).
- 2) виступи на наукових конференціях та міжнародних дискусіях, присвячених аналізу російської пропаганди.

Специфіка роботи фактчекінгового проєкту StopFake у 2024 році:

I. Фактчекінг та моніторинг:

- 1) аналіз російської пропаганди у всіх її проявах та дебанкінг;
- 2) робота над викриттям російської дезінформації для української, західної аудиторії та Глобального Півдня;
- 3) написання детальних аналітичних статей для сайту, що розглядають актуальні питання боротьби з дезінформацією;
- 4) співпраця з Meta в межах фактчекінгової програми з маркування та спростування контенту;
- 5) робота над викриттям російської дезінформації для української, західної аудиторії та Глобального Півдня. Проект розширив фактчекінг різними мовами (українська, англійська, польська, російська, іспанська, німецька, французька, болгарська) та активно розвивав медіаграмотність.

II. Освіта та тренінги:

- 1) проведення тренінгів, вебінарів, воркшопів та навчальних програм задачею яких було підвищення рівня медіаграмотності серед різних груп через доступні матеріали та інфографіку для соцмереж.
- 2) навчання, розроблені у співпраці з місцевими партнерами, проведені у 20 країнах Центральної та Східної Європи (зокрема, Польщі, Литві, Чехії, Туреччині, Румунії, Молдові та на Балканах). Проекти охопили 500 учасників, залучили 8 європейських університетів, 7 медійних ГО та 7 посольств/дипломатичних установ;
- 3) створення навчальних матеріалів: коротких відео та інфографіки для соціальних мереж, які допомагають аудиторії самостійно перевіряти інформацію
- 4) проєкт «Prebunking with Google» (створення навчальних відео про те, як боротися з маніпулюванням та дезінформацією в Інтернеті) [51].

III. Медійні дослідження та робота щодо поширення впізнаваності проєкту:

- 1) виступи на міжнародних дискусіях;
- 2) експертна робота: коментарі та інтерв'ю у медіа.

Специфіка роботи фактчекінгового проєкту StopFake у 2025 році:

I. Фактчекінг та моніторинг:

- 1) Аналіз російської пропаганди у всіх її проявах та дебанкінг;
- 2) регулярний моніторинг російських, українських ЗМІ та соцмереж.

II. Освіта та тренінги:

1) проведення тренінгів, вебінарів, воркшопів та навчальних програм задачею яких було підвищення рівня медіаграмотності серед різних груп через доступні матеріали та інфографіку для соцмереж;

2) долучилися до створення Національного тесту з медіаграмотності

Таким чином, діяльність «StopFake» має системний та багаторівневий вплив на підвищення рівня медіаграмотності та орієнтована на формування навичок критичного мислення й захист від російської пропаганди у різних аудиторій. Вплив ми розділили на два типи – прямий і опосередкований:

1.Прямий вплив: освіта та формування навичок:

– освітня діяльність. Тобто безпосередньо тренінги з фактчекінгу та верифікації інформації. Адже це забезпечує пряму передачу практичних інструментів аудиторії;

– створення освітніх мереж: масштабні навчальні програми у країнах Центральної та Східної Європи. Це створило довгострокові канали поширення знань про медіаграмотність серед журналістів, освітян та молоді у регіонах, критично важливих для протидії російській пропаганді;

– адаптація контенту: створення коротких відео та інфографіки для соцмереж підвищило доступність та ефективність освітніх матеріалів, дозволяючи аудиторії швидко перевіряти інформацію та розвивати навички «дезінформації в кишені».

2. Опосередкований вплив (Аналіз, публічність та інформування):

– стратегічне долучення до створення Національного тесту з медіаграмотності є ключовим кроком. Це не лише оцінка, а й інструмент, який задає єдиний стандарт медіаграмотності в країні, інтегруючи ці навички в освітню систему;

– інтеграція в освіту: залучення європейських університетів до навчальних програм сприяє інтеграції навичок фактчекінгу та протидії пропаганді в академічне середовище;

– експертний вплив: високий рівень експертних коментарів у медіа легітимізують та поширюють експертні знання про дезінформацію, що впливає на формування політики та журналістських стандартів;

– захисний вплив: Боротьба з пропагандою та дебанкінг також важлива багатомовність, адже розширення до 14 мовних служб забезпечило захист від російської дезінформації більш ширшій міжнародній аудиторії, особливо у країнах, де російська пропаганда активна (Балкани, Латинська Америка).

Ще один український фактчекінговий проєкт – це «VoxCheck» (частина VoxUkraine) [50]. Його діяльність з початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році була систематизована за кількома ключовими напрямками, які поєднували безпосередній моніторинг та спростування дезінформації та масштабну освітню і аналітичну роботу. На основі отриманих даних з відкритих джерел, щорічних звітів, та коментарів спеціалістів зі «VoxCheck» ми створили порівняльну таблицю, у якій систематизували діяльність аналітичного проєкту VoxCheck протягом 2022–2025 років (Див. Додаток Б).

У 2022 році діяльність «VoxCheck» була зосереджена на таких напрямках:

I. Фактчекінг та моніторинг:

1) реакція на вторгнення: перевірка заяв Володимира Путіна та аналіз заяв із засідання радбезу РФ, що відбулося напередодні та після повномасштабного вторгнення;

2) аналіз дезінформації та дебанкінг за ключовими темами, які включали війну та медицину [102];

3) міжнародний моніторинг: запустили проєкт "Propaganda Diary" та розпочали моніторинг російської дезінформації у європейських медіа. Перша версія бази охоплювала Німеччину та Італію [49];

4) співпраця з Meta в межах фактчекінгової програми з маркування та спростування контенту;

5) співпраця зі ЗМІ: допомога у верифікації відео щодо російських злочинів у співпраці з Суспільним;

б) списки ресурсів: започатковували білі та чорні списки інформаційних ресурсів європейських країн.

II. Освіта та тренінги:

1) навчання: тренінги щодо ідентифікації ворожих наративів у телеграмі та лекції з медіаграмотності та фактчеку [66];

2) стажування: тримісячна програма стажування з фактчекінгу, спростування фейків та написання експлейнерів.

III. Медійні дослідження та робота щодо поширення впізнаваності проєкту:

1) створення методологія класифікації дезінформації: Кейс → Фейк → Наратив. Це лягло в основу розробки «Propaganda Diary»[49] – першої бази російських дезінформаційних наративів у європейських медіа. Саме ця аналітична база стала основою для подальшої міжнародної роботи проєкту [4];

2) дослідження: проводилося дослідження моніторингу російських та проросійських телеграм-каналів (з 24.02.2022 по 15.11.2022);

3) створення списків медіа: визначалися первинні критерії для створення білих/чорних списків медіа;

4) створена база даних медичних фейків за 2022 рік;

5) представники команди давали коментарі та інтерв'ю у медіа, виступали як експерти на телебаченні та радіо та брали участь у міжнародних конференціях.

У 2023 році «VoxCheck» продовжив розвиток своїх моніторингових та фактчекінгових проєктів, зокрема, співпрацюючи з міжнародними партнерами та розширюючи мережу моніторингу фактчекінгового проєкту:

I. Фактчекінг та моніторинг:

- 1) співпраця з Meta в межах фактчекінгової програми з маркування та спростування контенту;
- 2) аналіз дезінформації та дебангінг за ключовими темами, які включали війну та медицину;
- 3) розширені білого та чорного списки інформаційних ресурсів до 6 країн;
- 4) співпраця зі ЗМІ: встановлено партнерство з "Forbes Україна" для перевірки матеріалів видання.

II. Освіта та тренінги:

- 1) проведення спеціалізованого навчання для журналістів «Основи фактчекінгу у галузі охорони здоров'я» та лекції з медіаграмотності та фактчеку [6];
- 2) роз'яснювальна робота: створення експлейнерів та розвінчування типових міфів дезінформації;
- 3) створення відеобазы іноземних пропагандистів: створення відео з висвітлення ролі пропагандистів;
- 4) стажування: тримісячна програма стажування з фактчекінгу, спростування фейків та написання експлейнерів.

III. Медійні дослідження та робота щодо поширення впізнаваності проекту

- 1) проведення дослідження про поширення російської дезінформації у Європі за січень-жовтень 2023 року. та про фейки про здоров'я в інфопросторі України, Росії та Білорусі [46];
- 2) представники команди давали коментарі та інтерв'ю у медіа, виступали як експерти на телебаченні та радіо та брали участь у міжнародних конференціях.

У 2024 році діяльність «VoxCheck» велась таким чином:

I. Фактчекінг та моніторинг:

- 1) співпраця з Meta в межах фактчекінгової програми з маркування та спростування контенту;

2) співпраця зі ЗМІ: встановлено партнерство з «Forbes Україна» для перевірки матеріалів видання.

3) аналіз дезінформації та дебанкінг за ключовими темами, які включали війну та медицину;

4) медичні фейки: Проєкт спростував 95 російських фейків про систему охорони здоров'я [69];

5) створювалися відеодобірок з найгучніших російських фейків.

II. Освіта та тренінги:

1) відеоінтерв'ю зі спікерами, що допомагають розвінчувати типові міфів дезінформації у співпраці з ЦПД;

2) проведення спеціалізованого навчання «Основи пошуку, перевірки та аналізу даних щодо системи охорони здоров'я України» та лекції з медіаграмотності та фактчеку;

3) роз'яснювальна робота: створення експлейнерів та розвінчування типових міфів дезінформації;

4) проєкт «Шукай як Google» (створення навчальних відео про те, як боротися з маніпулюванням та дезінформацією в Інтернеті) [65];

5) стажування: тримісячна програма стажування з фактчекінгу, спростування фейків та написання експлейнерів.

III. Медійні дослідження та робота щодо поширення впізнаваності проєкту: представники команди давали коментарі та інтерв'ю у медіа, виступали як експерти на телебаченні та радіо та брали участь у міжнародних конференціях.

Стратегічні напрями проєкту VoxCheck на 2025 рік передбачають продовження ключових партнерств, активну роботу з медіа та фокус на відеоконтенті:

I. Фактчекінг та моніторинг:

1) співпраця з Meta в межах фактчекінгової програми з маркування та спростування контенту;

2) співпраця зі ЗМІ: встановлено партнерство з "Forbes Україна" для перевірки матеріалів видання.

3) фактчекінгова перевірка в прямому ефірі суспільно-політичного шоу «Новий відлік для UA:Перший» (Суспільне телебачення).

4) аналіз дезінформації та дебанкінг за ключовими темами;

5) створювалися відеодобірок з найгучніших російських фейків.

II. Освіта та тренінги:

1) робота з літніми людьми: Реалізація проєкту «Ба та Ді проти брехні» — тренінги для літніх людей щодо протидії шахрайству та фейкам та проведення та лекції з медіаграмотності та фактчеку;

2) підготовка поглибленого посібника про дезінформацію у сфері здоров'я у співпраці з МОЗ України;

3) спікери на молодіжному форумі «Історія в дії» (КНУ імені Тараса Шевченка);

4) створення експлейнерів та розвінчування типових міфів дезінформації;

5) стажування: тримісячна програма стажування з фактчекінгу, спростування фейків та написання експлейнерів.

III. Медійні дослідження та робота щодо поширення впізнаваності проєкту:

1) дослідження «Дезінформація про Україну в Європі 2024-2025»;

2) представники команди давали коментарі та інтерв'ю у медіа, виступали як експерти на телебаченні та радіо та брали участь у міжнародних конференціях;

3) участь у міжнародних конференціях.

На основі всієї інформації, представленої в таблиці в додатку Б за 2022–2025 роки, вплив проєкту «VoxCheck» на медіаграмотність можна розділити на прямий (через освіту та навчання) та опосередкований (через аналіз, фактчекінг та партнерства).

1. Прямий вплив (освіта та формування навичок). Він полягав у наданні конкретних інструментів та навичок для критичного споживання інформації:

- регулярне проведення лекцій про критичне мислення та фактчекінг;
- проведення спеціалізованих тренінгів для журналістів та фахівців з основ фактчекінгу та аналізу даних у галузі охорони здоров'я [71];
- створення освітніх відео про протидію маніпулюванню та дезінформації в Інтернеті;
- робота з уразливими групами: на кшталт проєкту «Ба та Ді проти брехні» – тренінги для літніх людей щодо протидії фейкам та шахрайству;
- програми стажування: проведення тримісячної програми стажування з фактчекінгу, спростування фейків та написання експлейнерів.

2. Опосередкований вплив (аналіз, публічність та інформування). Він формувався через підвищення обізнаності про ворожі наративи та експертну підтримку медіа:

- публічне спростування міфів: створення експлейнерів та розвінчування типових міфів дезінформації, а також створення добірок з найгучніших російських фейків у форматі відео;
- аналіз пропаганди: створення відео з висвітлення ролі пропагандистів;
- експертна робота у медіа: активне залучення «VoxCheck» як експертів для надання коментарів та інтерв'ю на ТБ та радіо. Це підвищує довіру до фактчекінгу та розширювало сферу впливу;
- системна перевірка: фактчекінгова перевірка у прямому ефірі суспільно-політичного шоу «Новий відлік» на Суспільному (2025), що демонструвало аудиторії процес перевірки в дії;
- створення аналітичних баз: Розробка методики класифікації дезінформації, а також розробка «Propaganda Diary» на першій базі російських дезінформаційних наративів у європейських медіа (2022). Це надавало аналітикам та медіа потужний інструмент для роботи;

– захисний вплив: через спростування (дебанкінг) та аналіз механізмів впливу пропагандистів та ворожих наративів.

Проект «Гвара Медіа» є наймолодшим фактчекінговим проектом. Він був започаткований у 2022 році, після початку повномасштабного вторгнення, як відповідь на поширення дезінформації у нових цифрових середовищах. Його діяльність з початку повномасштабного вторгнення Росії була систематизована за кількома ключовими напрямками, які поєднували безпосередній моніторинг та спростування дезінформації та масштабну роботу з молодіжною аудиторією у соціальних мережах, на кшталт «ТікТок» та «Інстаграм». У результаті аналізу його діяльності ми створили таблицю, де систематизували її за напрямками та роками (див. Додаток В).

Специфіка роботи фактчекінгового проекту «Гвара Медіа» у 2022 році полягає в діяльності за такими напрямками:

I. Фактчекінг та моніторинг:

1) створення бота «Перевірка», в який користувачі можуть надсилати новини для перевірки;

2) аналіз дезінформації, що надходить у бот, дебанкінг та висвітлення найрезонансніших кейсів;

3) виокремлення дезінформації щодо Харківщини;

4) висвітлення кейсів, спрямованих на протидію онлайн-шахрайству.

II. Освіта та тренінги: створення відеоспростування фейків у тіктоці для молодіжної аудиторії.

III. Медійні дослідження та робота щодо поширення впізнаваності проекту:

1) дослідження: аналітика дезінформаційних хвиль (виділення ключових наративів);

2) дослідження аналітика дезінформаційних хвиль Харківського регіону (виділення ключових наративів);

3) спеціальні розслідування, спрямовані на ідентифікацію військовослужбовців РФ (наприклад, в Ізюмі та звільненій Боровій);

4) матеріали зі спростування російських нарративів [72].

Специфіка роботи фактчекінгового проєкту Гвара Медіа у 2023 році:

I. Фактчекінг та моніторинг:

1) продовження роботи бота «Перевірка», в який користувачі можуть надсилати новини для перевірки;

2) аналіз дезінформації, що надходить у бот, дебанкінг та висвітлення найрезонансніших кейсів;

3) виокремлення дезінформації щодо Харківщини;

4) висвітлення кейсів, спрямованих на протидію онлайн-шахрайству.

II. Освіта та тренінги:

1) створення відеоспростування фейків в ТікТок для молодіжної аудиторії;

2) проведення тренінгів з медіаграмотності для студентів ВНЗ [78];

3) проведення антифейкових тренінгів для харків'ян [68].

III. Медійні дослідження та робота щодо поширення впізнаваності проєкту:

1) дослідження: аналітика дезінформаційних хвиль (виділення ключових нарративів);

2) дослідження аналітика дезінформаційних хвиль Харківського регіону (виділення ключових нарративів);

3) спеціальні розслідування, спрямовані на ідентифікацію військовослужбовців РФ;

4) участь у міжнародній фактчекінговій конференції.

Специфіка роботи фактчекінгового проєкту «Гвара Медіа» у 2024 році:

I. Фактчекінг та моніторинг:

1) продовження роботи бота «Перевірка», в який користувачі можуть надсилати новини для перевірки;

2) аналіз дезінформації, що надходить у бот, дебанкінг та висвітлення найрезонансніших кейсів;

3) виокремлення дезінформації щодо Харківщини;

4) висвітлення кейсів, спрямованих на протидію онлайн-шахрайству.

II. Освіта та тренінги:

1) освітні тести (квізи) в Перевірка Бот;

2) проведення антифейкових тренінгів в ВНЗ.

III. Медійні дослідження та робота щодо поширення впізнаваності проєкту:

1) дослідження: аналітика дезінформаційних хвиль (виділення ключових наративів);

2) участь у міжнародній фактчекінговій конференції;

3) формування добірок з дезінформації про Європейський Союз;

4) експертна робота: коментарі та інтерв'ю у медіа.

Специфіка роботи фактчекінгового проєкту Гвара Медіа у 2025 році:

I. Фактчекінг та моніторинг:

1) продовження роботи бота «Перевірка», в який користувачі можуть надсилати новини для перевірки;

2) аналіз дезінформації, що надходить у бот, дебанкінг та висвітлення найрезонансніших кейсів;

3) викорінення дезінформації, кейсів щодо Харківщини;

4) висвітлення кейсів, спрямованих на протидію онлайн-шахрайству.

II. Освіта та тренінги:

1) проведення тренінгів та співпраці з університетом Каразіна;

2) участь у співпраці у програмі майстерня «Журналістики на прифронтових територіях»;

3) участь у розробці «Практичного гайду зі впровадження медіа- та інформаційної грамотності» [9];

4) адаптація текстових матеріалів у відеоформаті для соцмереж.

III. Медійні дослідження та робота щодо поширення впізнаваності проєкту:

1) участь у міжнародній фактчекінговій конференції;

2) експертна робота: коментарі та інтерв'ю у медіа;

3) формування добірок з дезінформації про Європейський Союз [19].

На основі всієї інформації, представленої у Таблиці 3 за 2022–2025 роки, вплив проєкту «Гвара Медіа» на медіаграмотність можна розділити на прямий (через освіту та навчання) та опосередкований (через аналіз, фактчекінг та партнерства).

1. Прямий вплив (освіта та формування навичок):

– освітня діяльність: проєкт безпосередньо проводить тренінги з медіаграмотності для студентів ВНЗ та антифейкові тренінги для харків'ян, участь у програмі «Журналістики на прифронтових територіях», та у проведенні тренінгів у співпраці з університетом Каразіна щодо підвищення кваліфікації

– інтерактивні інструменти: Створення освітніх тестів (квізів) у боті «Перевірка» надає користувачам можливість самоперевірки та навчання;

– адаптація контенту: з метою охоплення молодіжної аудиторії, проєкт створює відеоспростування фейків у тіктоці, у цей підхід буде посилено завдяки адаптації текстових матеріалів у відеоформат;

– участь у розробці «Практичного гайду зі впровадження медіа- та інформаційної грамотності» (2025 рік) свідчить про намір проєкту впливати на систематизацію МІГ на інституційному рівні.

2. Опосередкований вплив (аналіз, публічність та інформування):

– постійна робота бота «Перевірка», аналіз дезінформації, дебанкінг та висвітлення найрезонансніших кейсів (особливо щодо Харківщини та онлайн-шахрайства) є прикладом навчання на кейсах і підштовхує аудиторію до перевірки інформації;

– дослідницька робота: Систематичне дослідження дезінформаційних хвиль та виділення ключових наративів (у тому числі регіональних та про Європейський Союз) підвищує обізнаність аудиторії про стратегії ворожої пропаганди, що є ключовим елементом медіаграмотності;

– експертна робота та міжнародна присутність: участь у міжнародних фактчекінгових конференціях та активна експертна робота (коментарі, інтерв'ю у медіа) підвищує довіру до проєкту та закріплює його роль як авторитетного джерела

Отже, розгляд діяльності трьох ключових українських фактчекінгових проєктів мережі – «StopFake», «VoxCheck», «Гвара Медіа» – у 2022–2025 роках засвідчив їхню багатобічну роботу у сфері медіаграмотності. Кожен із проєктів, діючи в умовах повномасштабної війни, виробив власні унікальні механізми протидії дезінформації та навчання аудиторії. Втім вони мають і загальні риси, такі як-от:

1. Медійні дослідження: ця діяльність охоплює не лише перевірку фактів (дебанкінг), але й глибинний аналіз. Проєкти регулярно займаються ідентифікацією нових пропагандистських наративів, дослідженням трендів та архітектури поширення російської дезінформації. Це дозволяє розуміти стратегію ворога, виявляти, які групи населення є найбільш вразливими до певних повідомлень, та систематизувати свої знання для створення точніших та ефективніших кампаній з медіаграмотності.

2. Дебанкінг: діяльність усіх проєктів була сфокусована на оперативному та ґрунтовному спростуванні конкретних фейків, хибних тверджень, маніпуляцій та пропагандистських повідомлень, що поширюються у російському та проросійському медіапросторі.

3. Експертний вплив: Участь у міжнародних фактчекінгових конференціях та активна експертна робота у медіа (коментарі, інтерв'ю) є спільною стратегією у всіх трьох проєктів. Цей вектор підвищує авторитет фактчекінгу та закріплює його висновки як надійне джерело верифікованої інформації.

4. Фокус на російській дезінформації: Всі проєкти сконцентрували основну діяльність на викритті та спростуванні дезінформації, пропаганди та фейків, які походять з РФ.

5. Поширення фактчекінгових матеріалів в соцмережах: адаптація для різних соцмереж, аби залучити якомога більшу аудиторію.

Втім, попри те, що проекти мають чимало спільного, кожен проект має чітко визначену нішу:

1. Особливістю проекту «StopFake», є те, що він сфокусований на стратегічному та міжнародному масштабуванні. Цей проект має 14 мовних служб та створив освітню мережу у 20 країнах Східної та Центральної Європи. На внутрішньому ринку «StopFake» має значний інституційний вплив.

2. Спеціалізацію проекту «VoxCheck» є перш за все політичний фактчек, а саме систематична перевірка публічних заяв високопосадовців, депутатів та політичних діячів, часто фокусуючись на економічних показниках, реформах та політичній доброчесності, що є ключовим напрямком його материнської організації «Vox Ukraine». Паралельно з цим, проект має глибокий та постійний фокус на медичній тематиці, забезпечуючи науково обґрунтоване спростування міфів та протидію інфодеміям (наприклад, антивакцинаторські наративи чи фейки про біолабораторії), що підкріплено співпрацею з незалежними медичними експертами. Крім того, «VoxCheck» активно інвестує у розвиток галузі через свою стажерську програму, яка служить важливим механізмом для підготовки нових фахівців із фактчекінгу та медіаграмотності, сприяючи нарощуванню експертного потенціалу в Україні;

3. «Гвара Медіа» є наймолодшим проектом, його особливістю є інноваційно-регіональна спрямованість, яка інтегрується з цифровими інструментами. Основним інструментом, що виокремлює проект серед колег, є чат-бот «Перевірка», який не лише спростовує фейки на запит користувачів, але й інноваційно інтегрує освітні квізи для підвищення медіаграмотності, ефективно охоплюючи молодіжну аудиторію, а також регіональний фокус. Додатковою відмінною рисою є активне використання платформи «Тікток» та адаптація контенту до відеоформату, що сприяє охопленню саме молодого покоління.

В цілому діяльність українських фактчекінгових проєктів «StopFake», «VoxCheck» та «Гвара Медіа» у 2022–2025 роках демонструє фундаментальний перехід від реактивного спростування (дебанкінгу) до активного формування інформаційної стійкості.

Вагомим внеском у підвищення рівня медіаграмотності стала спільна стратегія пребанкінгу – навчання аудиторії інструментам критичного мислення для запобігання впливу дезінформації. Ця стратегія реалізується через освітні продукти як-от лекції, тренінги та інноваційні цифрові рішення для самонавчання, системний аналіз, а саме глибинні медійні дослідження, які дозволяють точно ідентифікувати вразливі групи та створювати ефективні кампанії. Ця основа доповнюється і підсилюється їхньою індивідуальною спеціалізацією. Так, «StopFake» сприяє формуванню медіаграмотності на глобальному рівні через міжнародне масштабування і підвищення інституційного авторитету фактчекінгу. «VoxCheck» зосереджується на нарощуванні експертного потенціалу в Україні через стажування, паралельно забезпечуючи наукову достовірність даних у політичному та медичному фактчеку. «Гвара Медіа» забезпечує охоплення молодіжної аудиторії та регіональних потреб, використовуючи інноваційні цифрові інструменти, як-от чат-бот «Перевірка» та платформу «Тікток». Саме ця синергія універсальних, спільних стратегій та цільового, нішевого впливу забезпечує комплексну та багатовекторну систему, яка здатна підсилити медіаграмотність в Україні.

ВИСНОВКИ

Медіаграмотність та фактчекінг пройшли шлях від вузькоспеціалізованих навичок до фундаментальних інструментів національної та особистої безпеки в умовах повномасштабної агресії. Медіаграмотність еволюціонувала від «критичного бачення» до комплексної здатності не лише споживати, а й критично аналізувати та створювати медіатексти. В умовах повномасштабної війни медіаграмотність набула статусу «життєвої необхідності», де ключовими компонентами стають критичне мислення, верифікація джерел та цифрова гігієна.

Фактчекінг трансформувався з технічного етапу редакційної роботи на окремий інститут «журналістики розслідувань». Його сутність полягає у встановленні валідності тверджень на основі доказів. Впровадження фактчекінгових методик безпосередньо впливає на якість медіапростору через шість ключових аспектів: забезпечення достовірності, зниження впливу дезінформації, підтримку етичних стандартів, посилення ролі незалежної журналістики, розвиток медіаграмотності та деконструкцію маніпулятивного контенту. В цілому, медіаграмотність та фактчекінг є нерозривними елементами єдиної системи інформаційного захисту. Тоді як медіаграмотність формує загальний імунітет аудиторії, фактчекінг надає конкретний інструментарій для оперативного виявлення та спростування ворожих наративів;

Історія фактчекінгу триває від внутрішньої редакційної процедури в американських тижневиках початку ХХ ст. (етап «редакційної інституціоналізації») до самостійного напрямку політичної журналістики на початку ХХІ ст. Світовий досвід довів, що перевірка фактів є не актом цензури, а інструментом підвищення точності та довіри до медіа. Зауважимо, що етап розвитку (з 2010-х рр.) характеризується створенням глобальних фактчекінгових екосистем (зокрема мережі IFCN), де об'єднуються зусилля

команд з усього світу у протидії дезінформації. Так, все більше команд в усьому світі об'єднуються, найефективнішим форматом протидії дезінформації є медійна колаборація. Організації відмовляються від конкуренції на користь спільної безпеки, що дозволяє об'єднувати ресурси та підвищувати довіру до спростувань через «подвійну» або «потрійну» верифікацію різними редакціями.

Сучасний період фактчекінгу (2024–2026 рр.) позначений «технологічними перегонами». Оскільки величезні масиви інформації, що циркулює у світі, роблять суто людську перевірку недостатньою, що призвело до впровадження ШІ-інструментів (система Full Fact AI, індійська ініціатива DAU для аналізу дипфейків).

На відміну від західних моделей, український сегмент верифікації розвивався прискореними темпами як засіб захисту національного суверенітету. Пропонуємо розглядати три ключові етапи розвитку українського фактчекінгу:

- моніторинг підзвітності (2008–2013): закладення методологічного фундаменту перевірки обіцянок (кейс «Слово і діло»);
- інституціоналізація протидії пропаганді (2014–2021): перехід до стратегічного спростування гібридних загроз («StopFake», «VoxCheck») та визнання на міжнародному рівні;
- військова стійкість та автоматизація (з 2022 р.): перетворення фактчекінгу на інструмент виживання нації в умовах повномасштабної війни.

Під час війни український фактчекінг характеризується такою рисою як адаптивність. Адже досвід воєнних років наочно показав перехід українських фактчекерів до моделі «24/7», де швидкість реакції стала пріоритетом. Одночасно з'явився запит на гейміфікацію (проект «НотаЄнота») та регіональну спеціалізацію («Брехунець»), що дозволяє ефективно працювати з різними сегментами аудиторії та підвищувати їхній «інформаційний імунітет». Наразі три українських проекти («StopFake», «VoxCheck», «Гвара Медіа») увійшли до міжнародної мережі фактчекінгу IFCN, що є гарантом

дотримання п'яти базових принципів: неупередженості, прозорості джерел і фінансування, чіткої методології та відкритої політики виправлень. Це інтегрує Україну в глобальний інформаційний простір і легітимізує вітчизняні спростування для світової спільноти.

В Україні відбулася фактчекінг зазнав трансформації, внаслідок якої перетворився на інструмент стратегічної безпеки. В умовах повномасштабної війни фактчекінг еволюціонував від пасивного спростування (дебанкінгу) до проактивної освітньої моделі. Водночас із дебанкінгом необхідне превентивне формування «інформаційного імунітету», що закріплено в «Державній стратегії розвитку медіаграмотності до 2026 року».

Вплив фактчекінгових проєктів на рівень медіаграмотності аудиторії пропонуємо поділяти на прямий та опосередкований. Прямий вплив передбачає безпосереднє передання інструментарію верифікації через тренінги, воркшопи, інтерактивні тести (квізи) та адаптацію контенту для різних платформ соціальних мереж. Тоді як опосередкований вплив виявляється у створенні «інфраструктури довіри» через маркування контенту в Meta, експертну підтримку медіа, розробку аналітичних баз (наприклад, «Propaganda Diary») та інтеграцію стандартів верифікації в академічне середовище.

Порівняльний аналіз українських проєктів виявив чітку спеціалізацію проєктів, що забезпечує комплексне охоплення медіапростору. «StopFake» фокусується на протидії зовнішній пропаганді, масштабуючи український досвід на міжнародному рівні (14 мовних служб) та долучаючись до стратегічних державних ініціатив (Національний тест з медіаграмотності);

«VoxCheck» забезпечує глибинну верифікацію даних у критичних сферах (економіка, охорона здоров'я) та працює з вразливими групами населення (проєкт «Ба та Ді проти брехні»), поєднуючи фактчекінг з академічною аналітикою.

«Гвара Медіа» демонструє найбільш технологічний та регіонально адаптований підхід. Впровадження бота «Перевірка» автоматизувало процес

верифікації, а фокус на Харківщині та прифронтових територіях дозволив оперативно нейтралізувати локальні дезінформаційні загрози.

Втім, попри різну спеціалізацію, виявлено фундаментальні спільні риси, що об'єднують українські фактчекінгові ініціативи в єдину систему захисту:

1. Глибокі медійні дослідження: діяльність виходить за межі простого виправлення помилок. Вона включає аналіз архітектури поширення дезінформації та ідентифікацію нових ворожих наративів, що дозволяє створювати точні превентивні кампанії.

2. Якісний дебанкінг: фокус на оперативному та методологічно обґрунтованому спростуванні конкретних фейків, що походять з російського медіапростору.

3. Експертний вплив та міжнародне представництво: участь у конференціях та постійна присутність у медіа (інтерв'ю, коментарі) легітимізують статус фактчекерів як «арбітрів достовірності».

4. Цифрова адаптивність: активне поширення матеріалів через соцмережі з адаптацією форматів (відео, інфографіка, квізи) для залучення широких верств населення, як більш старшої, так і більш молоді.

Отже, українська модель фактчекінгу під час повномасштабної війни довела свою ефективність через перехід від простого спростування фейків до системного навчання аудиторії. Спеціалізація провідних проєктів – від міжнародного моніторингу до регіональних чат-ботів – дозволяє охопити різні групи населення, забезпечуючи їх практичними навичками верифікації. Натомість, постійна адаптація російських інформаційних атак, використання ШІ та дипфейків змушують українські проєкти до перманентного вдосконалення інструментарію. Це робить медіаграмотність динамічним процесом, де поєднання державної стратегії та громадських ініціатив є базовою умовою виживання нації в сучасному інформаційному полі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення! *Українська правда*. URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>
2. Бабенко Т., Галіцина О. Основні правила сучасної цифрової гігієни. *Моделювання та інформаційні системи в економіці*. 2019. Вип. 97. С. 5–12.
3. Бабак А. Розквіт фактчекінгу у світі: огляд найцікавіших проєктів. *Детектор медіа*. URL: http://ms.detector.media/web/online_media/rozkvit_faktcheking_u_sviti_oglyad_na_ysikavishikh_proektiv
4. База даних наративів російської дезінформації. *VoxUkraine*. URL: <https://narratives.voxukraine.org>
5. Баровська А. Стратегічні комунікації: пропаганда та контрпропаганда. *Інформаційне суспільство в Україні: стан, проблеми, перспективи* : матеріали щорічної наук.-практ. конф. за міжнародною участю «Дні інформаційного суспільства-2015», 19–20 травня 2015 р. Київ : Тезис, 2015. С. 60–63.
6. Без зараженої крові, шкідливих вакцин і подорожника від раку: VoxCheck проведе тренінг для журналістів із протидії медичним фейкам. *МОЗ України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/bez-zarazhenoi-krovi-shkidlivih-vac-cin-i-podorozhnika-vid-raku-voxcheck-provede-trening-dlja-zhurnalistiv-iz-protidii-medichnim-fejkam>
7. Білоусенко О. «Фактчекери – це сапери, які знешкоджують інформаційні міни». *Детектор медіа*. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/29254/2022-03-30-faktchekery-tse-sapery-yaki-zneshkodzhuyut-informatsiyuni-miny/>
8. Волошина О. Критичне мислення у мультимедійному світі: досвід Національної асоціації освіти з медіаграмотності (США). *ШБІЦ*. 2014. №6. С. 34–37.

9. Впровадження медіа- та інформаційної грамотності. *Центр демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ)*. URL: <https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2025/12/MIL-Guideline-1.pdf>
10. Гарматій О. Критичне мислення як ключова компетенція медіаграмотності. *Збірник статей Восьмої Міжнародної науково-методичної конференції*. Київ, 2020. С. 11–16.
11. Галушка А. Likbez. Історичний фронт. URL: <http://likbez.org.ua/>
12. Гончарова К. Як «глибинні» фейки підривають правду й загрожують демократії. *Детектор медіа*. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/23711/2019-10-29-yak-glybynni-feyky-pidryvayut-pravdu-y-zagrozhuuyut-demokratii/>
13. Горбань Ю., Олійник О. Медіаграмотність як чинник захисту інформаційного простору від ворожої дезінформації в час війни. *Український інформаційний простір*. 2024. Вип. 1 (13). С. 194–207.
14. Горбань Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник НАДУ*. 2015. № 1. С. 136–141.
15. Гороховський О. Фактчек : практич. посіб. Київ : БезБрехні, 2020. 160 с.
16. Горська К., Желіховська Н. Медіаграмотність : навчально-методичний комплекс до модуля «*Медіаграмотність*» з курсу «*Суспільствознавство та медіакритика*». Київ, 2025. 77 с.
17. Гришин М. Маніпулювання інформацією: теоретичні аспекти наукового дискурсу. *Інтегровані комунікації*. 2021. Вип. 2 (12). С. 14–21.
18. Гуцуляк Д. Фактчекінг як інструмент протидії дезінформації в умовах гібридних конфліктів. *Філологія*. 2024. Вип. 2(12). С. 22–26.
19. Дайджест: Осіння дезінформація щодо Європейського Союзу. *Gwara Media*. URL: <https://gwaramedia.com/dajdzhest-osinnya-dezinformacziya-shhodo-yevropejskogo-soyuzu/>
20. Драбюк С. Пропаганда та її види. Шляхи протидії пропаганді. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 153–157.

21. Закон України «Про інформацію». URL: <https://tax.gov.ua/dlya-gromadskosti/dpa-i-gromadskist/normativno-pravova-baza-u-sferi/arhiv-normativno-pravova-baza/53366.html>
22. Звідки ви це знаєте? Якими інструментами фактчекінгу треба володіти професійним журналістам. *НСЖУ*. URL: <https://nsju.org/navchannya/zvidky-vy-cze-znayete-yakumu-instrumentamy-faktchekingu-treba-volodity-profesijnym-zhurnalistam/>
23. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості : підруч. 3-тє вид. Львів : ПАІС, 2008. 276 с.
24. Йордан Г. М., Тарасюк В. Ю., Лаврик О. В. Вплив фактчекінгу на якість інформації в епоху цифрової журналістики. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2025. Т. 36 (75). № 2. С. 214–222.
25. Ільченко О., Малихіна О. Типи маніпулятивного контенту в сучасному медіапросторі. *Науковий вісник ДДПУ*. 2020. № 14. С. 61–65.
26. Кирилова С. Rayon.in.ua запускає фактчекінговий проєкт «Брехунець». *Rayon.in.ua*. URL: <https://rayon.in.ua/news/458456-rayoninua-zapuskae-faktchekingoviy-proekt-brekhunets>;
27. Кисленко Д. Критичне мислення як ключовий навик сучасного офіцера оперативного рівня. *Педагогічні науки*. № 1(64) 2025. С. 34–35.
28. Крайнікова Т. Фактчекінг – актуальна практика у медіадіяльності та медіаспоживанні. URL: https://www.researchgate.net/publication/379606889_Faktceking_-_aktualna_praktika_u_mediadialnosti_ta_mediaspozivanni
29. Кузьменкова К. Феномен «дезінформація» як об’єкт наукових досліджень. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Публічне управління та адміністрування*. 2025. Т. 36 (75). № 1. С. 100–105.
30. Курбан О. Проблема критичності мислення при споживанні медіаконтенту. *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2022. № 28(1). С. 21–27.
31. Куцепал С. Критичне мислення як засіб спротиву в інформаційній війні. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. 2022. С. 104–115.

32. Кушнір О. Дезінформація як інструмент маніпулятивного впливу на суспільну свідомість. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 2. С. 34–37.
33. Литвиненко О. Медіаграмотність громадян у контексті гібридних воєн: приклад України. *Молодий вчений*. 2018. №3 (55). С. 259–263.
34. Малая О. Мови медіа : навч.-метод. комплекс. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2010. 49 с. URL: https://document.kdu.edu.ua/info_zab/061_117.pdf;
35. Марченко Г. Термінологічний аналіз сутності категорії «медіаграмотність». Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і практика мовлення. 2021. Вип. 80 (2). С. 28–33.
36. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Іванов, О. Волошенюк. Київ, 2013. 352 с.
37. Методи дезінформації, які використовує Росія в соціальних мережах. *Стопфейк*. URL: <https://www.stopfake.org/uk/metodi-dezinformatsiyi-yaki-vikoristovuyue-rosiya-v-sotsialnih-merezhah/>
38. Методологія фактчекінгу. *Gwara Media*. URL: <https://gwaramedia.com/metodologiya-faktchekingu-perevirka/>
39. Місія та цілі ГО «Без брехні». URL: <https://without-lie.info/misiia-ta-tsili-ho/>
40. Мудра І. Поняття „фейк” та його види у ЗМІ. *Теле- та радіожурналістика*. 2016. Вип. 15. С. 184–188.
41. Надурак В. Критичне мислення: поняття та практика. *Філософія освіти*. 2022. 28 (2). С. 129–147.
42. Наумова М. Індекс медіаграмотності українців: 2020-2024. П'ята хвиля. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/240621/2025-05-06-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-za-2024-rik/>
43. По той бік новин. URL: <https://behindthenews.ua/>
44. Постправда як інструмент створення паралельної реальності у школярів в окупації. *Альменда*. URL: <https://almenda.org/postpravda-yak-instrument-stvorennya-paralelnoi-realnosti-u-shkolyariv-v-okupacii/>

45. Посібник з верифікації цифрового контенту / ред. К. Сільверман. Амстердам, 2022. 130 с. URL: [https:// verificationhandbook.com/book_ua/ 2](https://verificationhandbook.com/book_ua/2);
46. Презентація дослідження VoxCheck про російські фейки. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3740006-o-1200-prezentacia-doslidzenna-voxccheck-pro-rosijski-fejki.html>
47. Плющ В. Оцінка рівня медіаграмотності населення України в умовах повномасштабної війни. *Інститут соціології НАН України*. URL: https://isnasu.org.ua/popsci/033_Pliusch__Otsinka_rivnia_mediagramotnosti.php
48. Про нас. StopFake. URL: <https://www.stopfake.org/uk/pro-nas/>
49. Проєкт "Propaganda Diary". *VoxUkraine*. URL: <https://russiandisinfo.voxukraine.org/about>
50. Проєкт VoxCheck, присвячений медичним фейкам. *VoxUkraine*. URL: <https://medfakes.voxukraine.org>
51. Проєкт "Prebunking with Google". *Detector Media*. URL: <https://prebunkingwithgoogle.detector.media/>
52. Перевірка: разом зможемо! *Gwara Media*. URL: <https://gwaramedia.com/perevirka-razom-smozhemo>
53. Романюк В. Фактчекінг та спростування фейкової інформації: виклики та досягнення. *Українські медіа в умовах війни*. 2023. С. 225–232.
54. Рябоштан І. Альона Романюк запустила антифейковий квіз «НотаЄнота». *Детектор медіа*. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/28940/2022-02-12-alona-romanyuk-zapustyla-antyfejkovyuy-kviz-notaienota-shcho-tse-ta-yak-graty/>
55. Сісіна Л. Традиційні та інноваційні ресурси для верифікації інформації. *Наукові праці Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського*. 2017. Вип. 46. С. 387–409.
56. Сокол Т. Медіаосвіта та медіаграмотність як критерії демократичного суспільства. *Вісник Прикарпатського університету*. 2018. Т. 1. № 12. С. 58–63.

57. Соціологічна група «Рейтинг». Українці довіряють телеграму і ютубу більше, ніж традиційним медіа. Аналітичний звіт. 2025. URL: https://cdn.prod.website-files.com/685c279caf66f4023ad2cab4/68b5542573e2e714d15001d9_RG%20LMF%20IMS%20mediares%20aug%202025.pdf
58. StopFake: рашистським фейкам не місце у світовому інформаційному просторі. *НСЖУ*. URL: <https://nsju.org/novini/stopfake-rashytskyym-fejkan-ne-misce-u-svitovomu-informacijnomu-prostori/>
59. Серeda Є. Що й потрібно було довести: феномен підтверджувального упередження. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/174295/2020-01-29-shcho-y-potribno-bulo-dovesty-fenomen-pidtvrdzhuvalnogo-uperedzhennya/>
60. Степанова Н. Критичне мислення як одна з навичок освіти для сталого розвитку. *Theoretical and applied aspects of sustainable development of Ukrainian regions : scientific monograph. Volume 1*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. 668 p.
61. Степанюк К. Грінвошинг як інструмент маніпулятивного впливу в екологічному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2021. Вип. 2 (95). С. 104–112.
62. Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. 2024. 27 бер. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/strategiya-ministerstva-kultury-ta-informacijnoyi-polityky-ukrayiny-z-rozvytku-mediagramotnosti-na-period-do-2026-roku/>
63. Стекольщикова В., Бідзіля Ю. Інноваційні методи перевірки фактів у цифровій журналістиці. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Філологія*. Вип. 2(16). С. 86–94.
64. Требін М. «Гібридна» війна як нова українська реальність». *Український соціум*. 2014. № 3 (50). С. 113–121.

65. Тренінговий курс «Шукай як Google, перевіряй як VoxCheck». *Mediamaker*. URL: <https://mediamaker.me/treningovyj-kurs-shukaj-yak-google-pereviryaj-yak-voxccheck-reyestracziya-do-29-lyutogo-7747/>
66. Тренінги VoxCheck щодо ідентифікації ворожих наративів у Telegram. *VoxUkraine*. URL: <https://voxukraine.org/treningy-voxccheck-shhodo-identyfikatsiyi-vorozhyh-naratyviv-u-telegrami>
67. Українські медіа: ставлення та довіра у 2024 році. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3919984-ukrainski-media-stavlenna-ta-dovira-u-2024-roci.html>
68. У Харкові відбудеться антифейковий тренінг. *Gwara Media*. URL:
69. Фактчекери VoxCheck за рік спростували 95 російських фейків про систему охорони здоров'я. *Детектор Медіа*. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/37117/2025-01-03-faktchekery-voxccheck-za-rik-sprostuvaly-95-rosiyskykh-feykiv-pro-systemu-okhorony-zdorovya/>
70. Фактчекінг і медіаграмотність: словник термінів О. Гороховський, О. Мельникова-Курганова, П. Мірошніченко, Н. Островська. URL: <https://without-lie.info/laboratory/posibnyky/faktchekinh-i-mediahramotnist-slovnyk-terminiv>
71. Фейки у сфері харчування. Частина 1. *VoxUkraine*. URL: https://voxukraine.org/wp-content/uploads/2025/07/Fejky_u_sferi_harchuvannya_CHastyna_1.pdf
72. Фейк: «Чорна трансплантологія» на Харківщині. *Gwara Media*. URL: <https://gwaramedia.com/fejck-chorna-transplantologiya-na-harkivshhini/>
73. Шевченко Л., Дергач Д. Лінгвістичні технології фактчекінгу в інформаційних жанрах сучасних масмедіа. *Актуальні проблеми української лінгвістики*. 2024. № 49. С. 77–100.
74. Шевченко В. Різновиди маніпуляцій в онлайн-медіа і соцмережах. *Образ*. 2025. Вип. 1 (47). С. 106–115.

75. Яценко Л. Комп'ютерно-аналітична діяльність: опорний конспект лекцій. Одеса : ОНПУ, 2018. 79 с.
76. #ВибориБезБрехні: провідні медіа України об'єдналися для перевірки на чесність кандидатів у президенти. *Радіо Свобода*. 2019. 28 січ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vybory-bez-brekhni/29733826.html>;
77. 37% проросійської дезінформації в українських медіа спрямована проти західних країн – дослідження ІМІ та «Детектора медіа». *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/188919/2021-06-08-37-prorosiyskoi-dezinformatsii-v-ukrainskykh-media-spryamovana-proty-zakhidnykh-krain-doslidzhennya-imi-ta-detektora-media/>
78. Антифейковий тренінг фактчекерів боту Перевірка 2.0. Вінницький національний технічний університет: <https://fitki.vntu.edu.ua/archives/11930>;
79. Amazeen M. A. Making a Difference? A Critical Assessment of Fact-checking in 2012. *New America Foundation*. 2013. 24 p.
80. Amelie M. Fact-checking in journalism is more important than you realise. *Factiverse*. URL: <https://www.factiverse.ai/blog/fact-checking-in-journalism-is-more-important-than-you-realise>
81. Cooper N. Women File Suit in Class Action Gender Discrimination at Newsweek. *Newsweek*. 2019. 18 черв.
82. Delmas M. A., Burbano V. C. The Drivers of Greenwashing. *California Management Review*. 2011. № 54(1). P. 64–87.
83. Fabry M. The History of Fact-Checking. *TIME*. 2017. 13 лип.
84. FactCheck.org. About Our Mission. URL: <https://www.factcheck.org/about/our-mission/>
85. Full Fact. AI for fact-checkers. URL: <https://fullfact.org/ai/>
86. Gersema E. Which brain networks respond when someone sticks to a belief? *USC News*. 2016. 23 Dec. URL: <https://today.usc.edu/which-brain-networks-respond-when-someone-sticks-to-a-belief/>
87. Graves L. Fact-Checking as Idea and Practice in Journalism. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. 2019. URL:

- <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:a7450b2f-f5a7-4207-90e2-254ec5de14e2/files/m3da900b71ba84b74d67fbe8c65880f1a>
88. Graves L. *Deciding What's True: The Rise of Political Fact-Checking in American Journalism*. New York. Columbia University Press, 2016. 237 p.
89. Helfand Z. The History of The New Yorker's Vaunted Fact-Checking Department. *The New Yorker*. 2025. URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2025/09/01/the-history-of-the-new-yorkers-vaunted-fact-checking-department>
90. IFCN / The Poynter Institute. URL: <https://www.poynter.org/ifcn/>
91. Misinformation Combat Alliance. Deepfake Analysis Unit (DAU). URL: <https://mcaindia.in/dau/>
92. Project Comprova. URL: <https://projeto comprova.com.br/>
93. Project Shakti. URL: <https://projectshakti.in/>
94. Pungente J. *Media Literacy Resource Guide*. Toronto : Ministry of Education, 1989. P. 6–7.
95. *Colliers Weekly*. 1938. Vol. 101. No. 10. C. 24. URL: <https://www.unz.com/Pub/Colliers-1938mar05>
96. Silverman C. The story of when Newsweek ditched its fact checkers in 1996. *Poynter.org*. URL: <https://www.poynter.org/newsletters/2012/the-story-of-when-newsweek-ditched-its-fact-checkers-then-made-a-major-error/>
97. Swire-Thompson B., Ecker U. K. H. & Lewandowsky, S. Revising the Science of Misinformation and the Backfire Effect. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*. 2022. Vol. 11, Iss. 3. P. 288–296. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9283209/>
98. Vladika J., Matthes F. Scientific Fact-Checking: A Survey of Resources and Approaches. *Findings of the Association for Computational Linguistics: ACL*. 2023. P. 6215–6230.
99. VoxUkraine Annual Report 2021–2022. *VoxUkraine*. URL: <https://voxukraine.org/wp-content/uploads/2023/09/VoxUkraine-Report-for-2021-2022.pdf>

100. Worsnop C. M. Media Literacy Through Critical Thinking: Teacher Materials. NW Center for Excellence in Media Literacy. URL: https://depts.washington.edu/nwmedia/sections/nw_center/curriculum_docs/teach_combine.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Систематизація основних напрямів діяльності фактчекінгового проєкту
«StopFake» (2022–2025 pp.)

Категорія	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік
I. Фактчекінг та моніторинг	<ul style="list-style-type: none"> * Аналіз російської пропаганди у всіх її проявах та дебанкінг; * Робота в рамках фактчекінгової програми Meta (маркування та спростування контенту); * Посилення діяльності після початку повномасштабного вторгнення; * Регулярний моніторинг російських, українських ЗМІ та соцмереж на предмет неправдивої інформації про війну; * Аналіз явища «кремльська пропаганда» у всіх аспектах і проявах. 	<ul style="list-style-type: none"> * Аналіз явища «кремльська пропаганда» у всіх аспектах і проявах; * Регулярний моніторинг російських, українських ЗМІ та соцмереж; * Розширення до 14 мовних служб; посилення іспаномовного сегмента та відкриття хабу в Іспанії; відновлення роботи румунської та сербської (Балканської) служб; * Робота в рамках фактчекінгової програми Meta (маркування та спростування контенту); 	<ul style="list-style-type: none"> * Аналіз російської пропаганди у всіх її проявах та дебанкінг; * Робота в рамках фактчекінгової програми Meta (маркування та спростування контенту); * Робота над виробництвом російської дезінформації для української, західної аудиторії та Люблянского Цивільного Написання детальних аналітичних статей для сайту, що розглядають актуальні питання боротьби з дезінформацією. 	<ul style="list-style-type: none"> * Аналіз явища «кремльська пропаганда» у всіх аспектах і проявах; * Регулярний моніторинг російських, українських ЗМІ та соцмереж; * Робота в рамках фактчекінгової програми Meta (маркування та спростування контенту) до квітня 2025 року;
II. Освіта та тренінги	<ul style="list-style-type: none"> Проведення тренінгів з фактчекінгу та верифікації інформації, розвиток медіаграмотності. 	<ul style="list-style-type: none"> Проведення тренінгів з протистояння авторитарній пропаганді та дезінформації, фактчекінгу та верифікації інформації; * Розвиток медіаграмотності, зокрема через участь у програмі "По факту" на Ромадському радіо * Організація 1-го Європейського конгресу з дезінформації та фактчекінгу (Мадрид, Іспанія) спільно з USC3M. 	<ul style="list-style-type: none"> Проведення навчальних програм (тренінги, вебінари, воркшопи) задачою яких було підвищення рівня медіаграмотності серед різних груп через доступні матеріали та інфографіку для соцмереж; * Навчання, розроблені у співпраці з місцевими партнерами, проведені у 20 країнах Центральної та Східної Європи (зокрема, Польщі, Литви, Чехії, Туреччині, Румунії, Молдови та на Балканах), також в межах Google News Initiative; * Навчальні матеріали: Створення коротких відео та інфографіки для соціальних мереж, які допомагають аудиторії швидко й ефективно перевіряти інформацію; * Проєкт "Rebunking with Google" (створення навчальних відео про те, як боротися з маніпулюванням та дезінформацією в Інтернеті) 	<ul style="list-style-type: none"> * Проведення тренінгів, вебінарів, воркшопів та навчальних програм задля чого було підвищення рівня медіаграмотності серед різних груп через доступні матеріали та інфографіку для соцмереж; * Допуналися до створення Національного тесту з медіаграмотності
III. Медійні дослідження та робота щодо поширення візнаваності проєкту	<ul style="list-style-type: none"> Проведення власних досліджень (згідно з методологією МАД), пов'язаних з явищами дезінформації та пропаганди. 	<ul style="list-style-type: none"> * Проведення власних медійних досліджень (згідно з методологією МАД). * Виступи на наукових конференціях та міжнародних дискусіях, присвячених аналізу російської пропаганди. 	<ul style="list-style-type: none"> * виступи на міжнародних дискусіях та наукових конференціях пов'язаних з явищами дезінформації та пропаганди; * Експертна робота: коментарі та інтерв'ю у медіа. 	<ul style="list-style-type: none"> * виступи на міжнародних дискусіях та наукових конференціях пов'язаних з явищами дезінформації та пропаганди; * Експертна робота: коментарі та інтерв'ю у медіа.

Додаток Б

Систематизація основних напрямів діяльності фактчекінгового проєкту

«VoxCheck» (2022–2025 pp.)

Категорія	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік
I. Фактчекінг та моніторинг	<ul style="list-style-type: none"> * Навстрелодні та після повномасштабного вторгнення перевірка заяв Путіна та аналіз заяв з застосуванням радбезу РФ; * Аналіз дезінформації та дезбанкінг (ключові теми війни та медична); * Запуск проєкту "Рорваганда Діагу" * Початок моніторингу російської дезінформації у європейських медіа, перша версія бази охоплювала Німеччину та Італію. * Робота в рамках фактчекінгової програми Мета (маркування та спростування контенту); * допомогати верифікувати відео щодо російських злочинів у співпраці з Суспільним; * Започаткували білі та чорні списки інформаційних ресурсів; * Партнерство з Forbes перевірку матеріалів видання 	<ul style="list-style-type: none"> * Робота в рамках фактчекінгової програми Мета (маркування та спростування контенту); * Аналіз дезінформації та дезбанкінг (ключові теми війни та медична); * Розширили білі та чорні списки інформаційних ресурсів до 6 країн; * Партнерство з Forbes перевірку матеріалів видання 	<ul style="list-style-type: none"> * Робота в рамках фактчекінгової програми Мета (маркування та спростування контенту); * Аналіз дезінформації та дезбанкінг (ключові теми війни та медична); (за повідомленням МОЗ виявили та спростували 95 фейків про систему охорони здоров'я) * Добури з найкращих російських фейків у форматі відео; * Партнерство з Forbes перевірку матеріалів видання 	<ul style="list-style-type: none"> * Робота в рамках фактчекінгової програми Мета (маркування та спростування контенту) до квітня 2025 року; * Аналіз дезінформації та дезбанкінг (ключові теми війни та медична); * Добури з найкращих російських фейків у форматі відео; * Партнерство з Forbes перевірку матеріалів видання * Фактчекінгова перевірка в прямому ефірі Суспільно-політичного шоу «Новий відлік» для «UA:Перший» (Суспільне телебачення).
II. Освіта та тренінги	<ul style="list-style-type: none"> * Тренінги щодо ідентифікації ворожих наративів у Telegram; * Тримісячна програма стажування з фактчекінгу, спростування фейків та написання експлейнерів; * Лекції про критичне мислення та фактчекінг. 	<ul style="list-style-type: none"> * Тренінг для журналістів «Основи фактчекінгу у галузі охорони здоров'я» у межах проєкту USAID * Шідринка реформи охорони здоров'я»; * Створення експлейнерів та розвинування типових міфів дезінформації; * Відео з висвітлення роботи пролагандистів таких як Тавер Карлсон та інші + відеоінтерв'ю щодо міфів та пропаганди на тему (наприклад, донбас, чи походить страй) у співпраці з ЦДІ * Лекції про критичне мислення та фактчекінг; * Тримісячна програма стажування з фактчекінгу, спростування фейків та написання експлейнерів. 	<ul style="list-style-type: none"> * Відеоінтерв'ю щодо міфів та пропаганди на тему (наприклад, донбас, чи походить страй) у співпраці з ЦДІ; * Тренінг «Основи пошуку, перевірки та аналізу даних щодо системи охорони здоров'я України»; * Створення експлейнерів та розвинування типових міфів дезінформації; * Лекції про критичне мислення та фактчекінг; * Проєкт "Рейвікінг with Google" (створення навчальних відео про те, як боротися з маніпулюванням та дезінформацією в Інтернеті); * Тримісячна програма стажування з фактчекінгу, спростування фейків та написання експлейнерів; 	<ul style="list-style-type: none"> * Добури з найкращих російських фейків у форматі відео; * Підготували посібник про дезінформацію у сфері здоров'я разом з МОЗ України; * Співпраця з IT-студій від ЕдЕта у якості експертів; * Створення експлейнерів та розвинування типових міфів дезінформації; * Лекції про критичне мислення та фактчекінг; * Тримісячна програма стажування з фактчекінгу, спростування фейків та написання експлейнерів;
III. Мейнстрі дослідження та робота щодо поширення візнаванності проєкту	<ul style="list-style-type: none"> * Створення методології класифікації дезінформації: Кейс/вид дезінформації/Наратив. * Роробка "Рорваганда Діагу" як першої бази російських дезінформаційних наративів у європейських медіа; * Визначення первинних критеріїв для створення білих/чорних списків медіа; * Дослідження моніторингу російських та проросійських телеграм-каналів (24.02.2022 - 15.11.2022); * База даних медичних фейків за 2022 рік; * Експертна робота: коментарі та інтерв'ю у медіа; * Участь в міжнародних конференціях; 	<ul style="list-style-type: none"> * Експертна робота: коментарі та інтерв'ю у медіа; * Участь в міжнародних конференціях; * Дослідження про поширення російської дезінформації у Європі за січень-жовтень 2023 року; * Дослідження дослідження VoxCheck про російські фейки про здоров'я в інформації України, росії та Білорусі з червня 2022 року до червня 2023 року. 	<ul style="list-style-type: none"> * Експертна робота: коментарі та інтерв'ю у медіа; * Участь в міжнародних конференціях; 	<ul style="list-style-type: none"> * Експертна робота: коментарі та інтерв'ю у медіа; * Участь в міжнародних конференціях; * Дослідження Дезінформація про Україну Європі 2024-2025.

Додаток В

Систематизація основних напрямів діяльності фактчекінгово проєкту «Гвара Медіа» (2022–2025 рр.)

Категорія	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік
I. Фактчекінг та моніторинг	<ul style="list-style-type: none"> * Створення бот «Перевірка», в який користувачі можуть надіслати новини для перевірки; * Аналіз дезінформації, що надходить у бот-дебанкінг та висвітлення найрезонансніших; * Виявлення серед дезінформації, кейсів щодо Харківщини; * Висвітлення кейсів спрямованих на протидію онлайн-шахрайству 	<ul style="list-style-type: none"> * Продовження роботи бота «Перевірка», в який користувачі можуть надіслати новини для перевірки; * Аналіз дезінформації, що надходить у бот-дебанкінг та висвітлення найрезонансніших; * Виявлення серед дезінформації, кейсів щодо Харківщини; * Висвітлення кейсів спрямованих на протидію онлайн-шахрайству 	<ul style="list-style-type: none"> * Продовження роботи бота «Перевірка», в який користувачі можуть надіслати новини для перевірки; * Аналіз дезінформації, що надходить у бот-дебанкінг та висвітлення найрезонансних; * Виявлення серед дезінформації, кейсів щодо Харківщини; * Висвітлення кейсів спрямованих на протидію онлайн-шахрайству 	<ul style="list-style-type: none"> * Продовження роботи бота «Перевірка», в який користувачі можуть надіслати новини для перевірки; * Аналіз дезінформації, що надходить у бот-дебанкінг та висвітлення найрезонансних; * Виявлення серед дезінформації, кейсів щодо Харківщини; * Висвітлення кейсів спрямованих на протидію онлайн-шахрайству
II. Освіта та тренінги	<ul style="list-style-type: none"> * Створення відоспроєктування фейків в ТікТок для молодіжної аудиторії; 	<ul style="list-style-type: none"> * Проведення Тренінгів з медіаграмотності для студентів ВІЩів * Проведення антифейкових тренінгів для харків'ян; * Створення відоспроєктування фейків в ТікТок для молодіжної аудиторії 	<ul style="list-style-type: none"> * Освітні тести (квізи) в Перевірка бот; * Проведення антифейкових тренінгів в ВІЩах 	<ul style="list-style-type: none"> * Проведення тренінгів у співпраці з університетом Каразіна щодо підвищення кваліфікації; * Участь у співпраці з університетом у програмі майстерня «Журналістики на прифронтових територіях»; * Участь у розробці "Практичного гайду зі впровадження меда- та інформаційної грамотності"; * Адаптація текстових матеріалів у відеоформаті для соцмереж Instagram, YouTube, Fb
III. Медійні дослідження та робота щодо поширення візнаванності проєкту	<ul style="list-style-type: none"> * Дослідження аналітика дезінформаційних хвиль (виділення ключових наративів); * Дослідження аналітика дезінформаційних хвиль Харківського регіону (виділення ключових наративів); * Спеціальні розслідування, спрямовані на ідентифікацію військовослужбовців РФ (наприклад, у Ізюмі та звільненій Боровій); * Матеріали зі спростування російських наративів 	<ul style="list-style-type: none"> * Дослідження аналітика дезінформаційних хвиль (виділення ключових наративів); * Дослідження аналітика дезінформаційних хвиль Харківського регіону (виділення ключових наративів); * Участь у міжнародній фактчекінговій конференції, спрямованій на ідентифікацію військовослужбовців РФ (наприклад, у Ізюмі та звільненій Боровій) 	<ul style="list-style-type: none"> * Дослідження аналітика дезінформаційних хвиль ((виділення ключових наративів) * Формування добірок з дезінформації про Європейський Союз; * Експертна робота: коментарі та інтеграцію у меда 	<ul style="list-style-type: none"> * Участь у міжнародній фактчекінговій конференції; * Експертна робота: коментарі та інтеграцію у меда; * Формування добірок з дезінформації про Європейський Союз.